

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Формування доходів державного бюджету України в умовах
воєнного стану»**

Виконала: студентка 6-го курсу, групи 601-ЕФ

Спеціальності

072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»

за освітньо-професійною програмою

«Фінанси, банківська справа та страхування»

другого (магістерського) рівня вищої освіти

Роман К. Ю.

Керівник: д.е.н., професор Онищенко С. В.

Рецензент: В. о. начальника управління

оподаткування фізичних осіб Головного

управління ДПС у Полтавській області

Новоселецька І. Ю.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань

Роман К.Ю. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних у
роботі

Роман К.Ю. _____

Полтава, 2025 року

АНОТАЦІЯ

Роман К.Ю. «Формування доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану». Рукопис. Випускна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2025.

Робота містить 82 сторінки, 11 таблиць, 10 рисунків, список літератури з 50 джерел та 3 додатка.

Ключові слова: державний бюджет, дохід, видатки, воєнний стан, дефіцит, податки, надходження.

Мета роботи – дослідження сутності доходів державного бюджету, аналіз доходної частини державного бюджету в умовах воєнного стану в Україні, а також визначення основних проблем та напрямів для вдосконалення системи формування державних доходів.

Об'єктом дослідження є доходи державного бюджету України.

Предметом дослідження є процес формування та еволюції доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану.

У випускній роботі розглянуто сутність державного бюджету, класифікацію доходів державного бюджету України, визначено вплив на доходи державного бюджету, таких факторів як воєнний стан та в цілому економічна ситуація в країні, здійснено порівняльний аналіз динаміки обсягів податкових надходжень, які становлять найбільшу частку у формуванні державного бюджету, виявлено основні проблеми, що впливають на формування податкових надходжень, оцінено стан бюджетних доходів України та проаналізовано динаміку їх змін у період 2022–2024 років, визначено ключові проблеми, що ускладнюють надходження доходів до державного бюджету, та запропоновано шляхи їх вирішення.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	7
1.1. Поняття державного бюджету та структури доходів.....	7
1.2. Вплив податкової політики на формування доходів державного бюджету.....	20
1.3. Механізми мобілізації доходів державного бюджету у воєнний час.....	24
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	29
2.1. Особливості виконання державного бюджету України за доходами в умовах війни.....	29
2.2. Оцінювання структурної динаміки основних джерел доходів у 2022-2024 рр.....	39
2.3. Дослідження ефективності мобілізації доходів та проблем управління бюджетними ресурсами	50
Висновки до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ДОХОДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	57
3.1. Перспективи реформування системи управління бюджетними доходами в умовах воєнного стану.....	57
3.2. Практики зарубіжних країн у формуванні доходів бюджету в умовах кризових явищ.....	64
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	80

				МР	601-ЕФ	11394111
	<i>№ докум.</i>	<i>Підпис</i>	<i>Дата</i>	<i>Формування дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану</i>		
<i>Розроб.</i>	<i>Роман К.Ю.</i>					
<i>Перевір.</i>	<i>Онищенко С. В.</i>					
<i>Н. Контр.</i>	<i>Глушко А. Д.</i>					
<i>Затверд.</i>	<i>Свистун Л. А.</i>					
				<i>Лім.</i>	<i>Арк.</i>	<i>Акрушів</i>
				50	3	82
				Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»		

ВСТУП

Актуальність дослідження. Забезпечення доходів Державного бюджету є вирішальним фактором для збереження економічної стійкості та соціального захисту населення. В умовах, коли Україна стикається з серйозними викликами, пов'язаними з фінансуванням оборонних потреб, стабільний потік коштів до бюджету стає основою для підтримки функціонування держави. Водночас значне збільшення витрат на оборону та безпеку у поєднанні зі зниженням податкових надходжень через уповільнення економічної активності, створюють серйозний тиск на фінансову систему країни. У цих умовах виникає нагальна потреба у пошуку додаткових джерел фінансування для забезпечення стабільного наповнення бюджету та підтримки економічної стабільності.

У ринкових умовах обсяг державного бюджету визначає якість і фінансові можливості держави у виконанні своїх конституційних функцій. Для забезпечення необхідного рівня бюджетних ресурсів держава регулює процеси розподілу, спрямовані на наповнення бюджету в обсягах, достатніх для виконання своїх повноважень. Таким чином, питання наповнення дохідної частини державного бюджету, пошуку додаткових резервів для її збільшення та оптимізації ресурсів завжди залишаються актуальними на кожному етапі розвитку країни. Глибоке розуміння тенденцій формування доходів дозволяє визначити ефективні методи та підходи до створення збалансованої економічної системи.

Теоретичні та практичні аспекти формування бюджетних доходів розглядаються в роботах таких відомих зарубіжних учених, як А. Вагнер, П. Самуельсон, Дж. М. Кейнс, А. Лернер, Р. Масгрейв, А. Сміт, А. Пігу, с. Фішер, Е. Хансен. Дослідженням бюджетних доходів України присвячені праці вітчизняних науковців, серед яких Л. Лисяк, І. Чугунов, Ю. Маркуц, Н. Карпишин та інші.

Метою дипломної роботи є дослідження сутності доходів державного бюджету, аналіз дохідної частини державного бюджету в умовах воєнного стану

в Україні, а також визначення основних проблем та напрямів для вдосконалення системи формування державних доходів.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання, спрямовані на її вирішення:

- визначити соціально-економічне значення, методи та джерела наповнення державного бюджету;
- провести аналіз нормативно-правової бази та класифікації доходів державного бюджету в Україні;
- проаналізувати показники та індикатори, що відображають доходи державного бюджету України;
- оцінити динаміку та структуру доходів державного бюджету України;
- дослідити проблеми, які виникають в процесі управління бюджетними ресурсами;
- провести дослідження зарубіжного досвіду у мобілізації бюджетних доходів в умовах воєнного стану;
- розробити шляхи для вдосконалення системи формування державних доходів України в умовах воєнного стану;
- проаналізувати перспективи для реформування системи формування державних доходів України.

Об'єктом дослідження дипломної роботи є доходи державного бюджету України.

Предметом дослідження є процес формування та еволюції доходів державного бюджету України в умовах воєнного стану.

Практична цінність отриманих результатів полягає у тому, що для реалізації своїх функцій та в умовах воєнного стану Україна потребує достатньої фінансової бази. В Україні існує проблема забезпечення необхідного рівня доходів державного бюджету. У зв'язку з цим виникає потреба у визначенні найефективніших способів для формування доходів, а також в подальшому виявленні ключових проблем, пов'язаних з наповненням та раціональним використанням бюджетних коштів.

Джерелами інформації для підготовки роботи стали: законодавчі акти, а саме Бюджетний Кодекс України, Конституція України, Податковий Кодекс України та інші нормативно-правові документи; статистика представлена на сайті Національного Банку України та Міністерства Фінансів України; наукові посібники; та також наукові статті, тези та інше.

Структура роботи включає три розділи. У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти та зміст «державного бюджету України», визначено особливості його формування та формування доходів державного бюджету. Другий розділ присвячено аналізу виконання державного бюджету за доходами, динаміці зміни структури державних доходів та дослідженні чинників для мобілізації державних доходів. Третій розділ присвячений дослідженню напрямів для вдосконалення системи формування державних доходів України в умовах воєнного стану та в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та структура дохідної частини бюджету

Державний бюджет відіграє ключову роль у бюджетній системі України. Він є основним фондом коштів, з якого органи державної влади отримують ресурси для своєї діяльності. Бюджет країни – це детальний план доходів і витрат, який має бути узгоджений за термінами надходження та використання коштів. Це головний фінансовий документ, на основі якого розробляються інші фінансові плани, зокрема, кошториси міністерств.

Основною метою державного бюджету є забезпечення фінансування загальнодержавних програм у різних сферах життя, а також підтримка міжнародних відносин. Крім того, через державний бюджет здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між адміністративно–територіальними одиницями України.

Держава має розробити план, щодо надходжень доходів, які є необхідними для покриття найбільш важливих витрат. Але, оскільки можливості прогнозування на довгострокову перспективу є обмеженими, бюджет зазвичай складається строком на 1 рік. Це планування є основою для більш ефективного функціонування держави.

Теоретичну основу дослідження основних проблем, що виникають при функціонуванні державних фінансів та при формуванні дохідної частини державного бюджету висвітлюється у працях вітчизняних науковців, зокрема можна виділити Андрущенко В. Л., Базилевича В. Д., Буковинського С. А., Василика О. Д., Суторміної А. М., Тулай О. І., Ровинського М. М., Мочерного С. В. та інших.

Принципи Державного бюджету, а також його методологічне дослідження є основою в працях закордонних науковців, серед яких важливо відмітити А.

Вагнера, В. Магсрейва, Д. Рікардо, Ж. Сей, А. Сміта, Р. Стурма, Д. Хаймана, К. Шоума та інших.

Значний внесок у дослідження природи бюджету в контексті економічних криз вніс всесвітньо відомий український вчений Туган– Барановської. Також еволюція сутності бюджету простежується через визначення В. Родіонової, яка термін бюджет трактує як економічну категорію соціалізму, що відображає фінансові відносини, які виникають між державою та іншими учасниками суспільного продукту через створення централізованих грошових фондів, які використовуються для підвищення рівня життя населення та задоволення інших соціальних потреб.

Важливий внесок у глибинний аналіз економічної природи та суті бюджету здійснили також зарубіжні вчені, зокрема, Пітер Бейкер, який вважає бюджет – є планом, що має відображення у вигляді фінансових понять, які покривають усі сфери бізнесу. Лойд Дж. Рейнолдс, Д. Річард характеризують бюджет у вигляді суми усіх основних нарахованих доходів та понесених витрат. А Леон Меджінсон, Чарльз Скотт подають більш сучасне визначення бюджету у вигляді суми можливих доходів та видатків за вказаний період часу, з систематизацією планів і даних для задоволення поставлених цілей [4].

Існує багато аспектів, за якими кожен науковець інтерпретує по–своєму, а різниця у змістовому навантаженні терміну «Державний бюджет» призводить до неоднозначності у визначенні даної категорії у науковій літературі.

К. В. Захожай дає визначення державному бюджету, як системі зв'язків, що виникає між державою та іншими учасниками суспільного виробництва у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту. Це здійснюється через створення централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів, які використовуються для підтримки розширеного відтворення та підвищення рівня життя населення [7, с.3].

І. Лютий зазначає, що державний бюджет за своєю економічною сутністю являє собою систему грошових відносин, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами. Ці відносини пов'язані з формуванням

централізованого фонду державних коштів і його подальшим використанням для забезпечення соціально-економічного розвитку відповідно до функцій, покладених на державу [17].

У ст. 2 Бюджетного кодексу України зазначається, що бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом звітнього бюджетного періоду [1].

Державний бюджет виступає ключовим елементом фінансового регулювання в економіці країни. Саме завдяки державному бюджету забезпечується розподіл та перерозподіл внутрішнього валового продукту між регіонами та секторами економіки, враховуючи фінансову політику та потреби ринкової економіки. На основі цього визначаються обсяги внесків до бюджету, розміри фінансування економічних галузей та фінансові ресурси, що мають бути розподілені на різних рівнях бюджетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій щодо принципів формування Державного бюджету України та його ролі на різних рівнях економіки показує, що кількість наукових робіт, що розширено досліджують ці питання, є обмеженою. Особливо привертає увагу відсутність праць, які розглядають використання процесно-системного підходу до аналізу Державного бюджету України, що обмежує застосування аналітичних методів і знижує їх практичну цінність. Удосконалення принципів бюджетної системи дозволить розширити можливості класифікації Державного бюджету України та вирішити низку важливих завдань, що виникають у сфері бюджетування.

Основна ціль Державного бюджету України - забезпечення надходжень і розподіл витрат для фінансування ключових сфер, серед яких слід виділити освіту, охорону здоров'я, оборону, житлово - комунальне господарство, транспорт, зв'язок та інші галузі. Місія бюджету визначає основні стратегічні завдання та принципи функціонування бюджетної системи, які спрямовані на ефективне регулювання цих процесів.

Таблиця 1.1

Принципи формування Державного бюджету України

Принцип	Визначення
1	2
Єдність бюджету	"Означає існування єдиного рахунку доходів і видатків кожної ланки бюджетної системи"
Самостійність	"Державний бюджет України та місцеві бюджети функціонують незалежно, маючи власні джерела доходів і напрями видатків"
Повнота	"У бюджеті мають бути враховані всі доходи та видатки, що забезпечує комплексний облік фінансових ресурсів"
Ефективність	"Усі учасники бюджетного процесу повинні забезпечити максимальні результати при мінімальних витратах"
Субсидіарність	"Розподіл видатків між різними рівнями бюджетів (державним і місцевими) здійснюється з урахуванням наближення послуг до їх кінцевого споживача"
Цільове використання коштів	"Бюджетні ресурси повинні витрачатися виключно на цілі, передбачені бюджетними призначеннями"
Публічність і прозорість	"Затвердження та звітність за виконання бюджетів здійснюються публічно, відповідними органами влади"
Відповідальність	"Усі учасники бюджетного процесу несуть відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожному етапі формування та виконання бюджету"

*Складено автором за даними [1]

Оснoву державного бюджету країни складають доходи, основним призначенням яких є забезпечення фінансування державних програм та витрат, реалізація соціальних зобов'язань перед громадянами, підтримка економічного розвитку країни, а також зміцнення її обороноздатності та безпеки. Основний

склад доходів Державного бюджету в Україні формується за допомогою законодавчої бази до якої відносяться: Конституція України; Бюджетний кодекс України; Закон України «Про Державний бюджет»; Закон України «Про податкову систему» [14, с. 131].

Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України, державний бюджет складається з двох фондів, а саме загального та спеціального. Кошти, що входять до складу загального фонду є універсальними та не мають цільового призначення, що дозволяє використовувати їх відповідно до напрямів, що встановлюються законодавством на поточний рік. Спеціальний фонд навпаки, формується з визначених заздалегідь джерел та використовується виключно в межах отриманих надходжень. Щорічно цей розподіл закріплюється законом про Державний бюджет та ґрунтується на Основних напрямках бюджетної політики.

Доходи загального фонду Державного бюджету України формуються з широкого спектра джерел надходжень, визначених у частині 2 статті 29 Бюджетного кодексу України. Цей перелік не є вичерпним, оскільки допускає можливість включення інших видів доходів, які відповідно до встановленого порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету.

Основну частину державного бюджету (понад 90%) становить загальний фонд, кошти якого використовуються для фінансування загальних видатків, не прив'язаних до певних цілей.

Бюджет можна вважати збалансованим, коли очікувані доходи пропорційні збалансованим витратам, тобто коли доходів достатньо для покриття всіх фінансових зобов'язань, що виникли перед державою та громадянами. Під час складання бюджету важливим є визначення пріоритетів, які потребують більшого або ж меншого фінансування, для досягнення ефективного використання ресурсів та забезпечення економічної стабільності в країні. Саме тому ретельно спланований бюджет є критично важливим для підтримки економічного зростання країни.

Наукові дослідження дозволяють виділити кілька підходів до трактування поняття «доходи». С. Юрій і В. Федосов підкреслюють, що «доходи бюджету –

це об'єктивне економічне явище, яке відображає сукупність економічних відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом ВВП для формування основного централізованого фонду фінансових ресурсів держави» [18].

Ю. Пасічник вважає, що «доходи державного бюджету – це частина централізованих фінансових ресурсів держави, визначена відповідними нормативними актами і призначена для реалізації її функцій» [19].

Формування доходів бюджету ґрунтується на комплексному підході, що забезпечує взаємозв'язок між доходами та витратами, як єдиної системи. Це питання слугує складовою частиною бюджетної політики, яка спрямовується на створення інституційних, фінансових та організаційних умов для реформування основних сфер суспільного життя. Зокрема метою даного підходу є забезпечення сприятливих умов для економічного розвитку, який базується на модернізації існуючих підприємств і впровадженні структурно-інноваційної моделі економіки. Саме ця модель зорієнтована на соціальні аспекти життя, структуризацію власності та стимулювання економічного зростання, що має сприяти прискоренню інтеграційних процесів, а також підвищенню добробуту населення.

Бюджет формується на основі доходів та видатків, що в цілісному комплексі і формують бюджетні кошти. Структуру дохідної частини державного бюджету варто поділити на кілька основних категорій:

1. Податкові доходи:

– податки на доходи (такі як, податок на прибуток, що сплачується підприємствами, в результаті господарської діяльності, податок на доходи фізичних осіб);

– податки на споживання(акцизні платежі, податок на додану вартість);

– майнові податки (податок на нерухомість, земельний податок);

– спеціальні збори та внески (митні збори, екологічні збори).

2. Неподаткові надходження:

– доходи від державної власності(оренда державного майна, дивіденди від державних підприємств);

- ліцензії та дозволи (кошти від продажу ліцензій, адміністративні збори, штрафи);

- повернення кредитів та процентів за користування державними позиками.

3. Кредити та позики:

- позики, що отримані від міжнародних фінансових організацій, іноземних держав чи інших кредиторів для фінансування дефіциту бюджету.

4. Інші доходи:

- надходження, які вважають непередбаченими та не входять до основних категорій, такі як наприклад, пеня, штрафи, відшкодування збитків.

Згідно з міжнародною системою GFSM 2001 року, доходи бюджету класифікуються в такі основні категорії:

- податки;
- соціальні внески;
- трансферти;
- інші надходження[8].

Податки слід відзначити, як найбільш дохідне джерело яке формує більше 50% державного бюджету щорічно. Податок, з одного боку, є філософською та економічною категорією, а з іншого виступає конкретною формою правових відносин, регламентованих законодавством для наповнення бюджетної системи доходами. Його економічна сутність розглядається через дослідження закономірностей розширеного відтворення, особливо фаз розподілу та перерозподілу вартості у грошовій формі. Водночас аналіз правових аспектів податку базується на засадах теорії держави та права.

З економічної точки зору, податками є фінансові відносини між державою та платниками, спрямованими на створення централізованого фонду грошових ресурсів, який необхідний для виконання державою її функцій.

Неподаткові доходи бюджету включають такі джерела:

- доходи від використання державного майна: орендна плата за користування державним майном, відсотки від залишків бюджетних коштів на

рахунках у банківських установах, дивіденди від акцій, що належать державі, повернення державних і бюджетних коштів тощо;

- проценти та дивіденди: кошти нараховані на частку держави у майні господарських товариств;

- доходи від продажу майна : реалізація об'єктів, що перебувають у державній чи комунальній вартості;

- доходи від надання платних послуг: послуги, що надаються органами державної влади, місцевого самоврядування та бюджетними установами;

- кошти від застосування санкцій : штрафи, конфіскації, компенсації, та інші примусово стягнуті суми внаслідок громадсько–правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності;

- інші неподаткові надходження: додаткові джерела, які не належать до вищезазначених категорій.

Доходи державного бюджету мають ключове значення для забезпечення економічного та соціального розвитку країни, виконуючи низку важливих функцій:

- розподіл ВВП (державний бюджет є головним інструментом розподілу валового внутрішнього продукту, фінансуючи соціальні програми, інвестиції у громадські блага та інші важливі напрями розвитку держави;

- управління соціально–економічним розвитком (через бюджетні асигнування держава спрямовує розвиток окремих галузей економіки або стримує їх зростання здійснюючи регуляторний вплив;

- регулювання прибутковості бізнесу (за допомогою податкової політики та інших інструментів держава впливає на доходи підприємств стимулюючи їх діяльність у пріоритетних секторах або обмежуючи її в інших);

- формування економічної структури (розподіл бюджетних коштів дозволяє уряду впливати на структуру виробництва, а також регулювати рівень споживання і попиту всередині країни);

– формування економічної структури: розподіл бюджетних коштів дозволяє уряду впливати на структуру виробництва, а також регулювати рівень споживання і попиту всередині країни [15, с. 273].

Загалом, дохідна частина державного бюджету включає різноманітні джерела його формування, що забезпечують стабільне надходження коштів, необхідних для покриття державних витрат і реалізації бюджетних програм.

Стан державного бюджету є ключовим чинником забезпечення макроекономічної стабільності. Його формування значною мірою залежить від ризиків, пов'язаних із макроекономічними умовами, рівнем державного боргу, державними гарантіями, а також діяльністю підприємств державного сектору економіки. У періоди економічних труднощів виникають фінансові ризики, зокрема ті, що стосуються покриття додаткових витрат держави, включаючи збитки, спричинені військовими конфліктами.

Ризики у сфері державних фінансів визначаються як імовірність відхилення фактичних обсягів державних доходів, видатків і запозичень від прогнозованих показників у межах бюджетних періодів тривалістю один, три і більше років. Згідно з документами Світового банку, фіскальний ризик трактується як потенційне джерело фінансового стресу, з яким уряд може зіткнутися в майбутньому [26].

Фіскальні ризики часто пов'язані з непередбаченими зобов'язаннями, які зазвичай виникають внаслідок політичних рішень або фіскального опортунізму, спрямованого на уникнення складних реформ чи непопулярних структурних змін.

У дослідженні експертів International Monetary Fund фіскальні ризики розглядаються як можливість розбіжностей між фактичними та очікуваними фіскальними показниками, наприклад, у частині бюджетного балансу або державного боргу. Також під ними розуміються потенційні відхилення основних фіскальних параметрів від прогнозованих значень, що були закладені під час затвердження бюджету чи його оцінки.

Повномасштабне військове вторгнення та його наслідки підтримують високий рівень безпекових ризиків, які посилюються невизначеністю, що створює додаткові загрози для економічного розвитку у середньостроковій перспективі. Це особливо помітно в питаннях відновлення інвестицій та подолання демографічного дисбалансу.

Війна радикально змінює структуру та функціонування економіки, оскільки кожен місяць бойових дій завдає значних втрат економічному потенціалу, знищує фізичний та людський капітал, а також скорочує ринки збуту. Окрім самих бойових дій, усе більший вплив на стан та перспективи економіки мають їх наслідки.

Таким чином, основним ризиком для макроекономічної стабільності залишається тривання військової агресії та невизначеність щодо подальшого перебігу подій.

Методологія управління фіскальними ризиками повинна враховувати поточний стан та динаміку змін у національній і глобальній економіці. Ефективне управління ризиками базується на глибокому їх розумінні, особливо в умовах впливу пандемії та військового вторгнення. Аналіз і узагальнення існуючих досліджень у цій сфері дозволили систематизувати та охарактеризувати: ключові підходи до визначення економічної сутності фіскальних ризиків (функціональний, інституційний, системно–каузальний, структурний, управлінський); класифікацію ризиків відповідно до актуальних рекомендацій міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк), а також висвітлити специфіку основних елементів найкращих практик управління фіскальними ризиками, що застосовуються в різних країнах.

Рівень соціально – економічного розвитку країни та формування дохідної частини бюджету залежать не лише від ефективного адміністрування податків і зборів, але й від наявності реалістичних і науково обґрунтованих планів і прогнозів, а також від якості управлінських рішень, побудованих на їх основі. Важливу роль відіграють прозорі механізми формування, розподілу і використання ВВП. Прогнозування бюджетних доходів є ключовим елементом у

системі бюджетного та податкового менеджменту, проте його значущість тривалий час недооцінювалася науковцями та практиками. Ігнорування важливості планування і прогнозування у сфері податкової політики та організації державних фінансів призвело до дисбалансу у податковій системі та управлінні бюджетними ресурсами.

Питання розробки ефективної системи планування та прогнозування бюджетних доходів висвітлено у роботах вітчизняних науковців та практиків, серед яких Буряк П. Ю., Іванов Ю. Б., Куценко Т. Ф., Опарін В. М., Федосов В. М., Ярошенко Ф. О. та інші. Дослідження присвячені плануванню податкових надходжень, виконані такими авторами, як Василькова Т. В., Захаров К. В., Мельник О. Г. Водночас значна частина українських наукових праць зосереджена на податковому плануванні на мікрорівні, тобто на рівні підприємств. Однак цілі такого планування суттєво відрізняються від завдань податкового планування на макрорівні, адже воно здебільшого спрямоване на зменшення податкових та інших бюджетних зобов'язань.

Варто підкреслити, що прогнозування доходів бюджету не обмежується лише виявленням минулих тенденцій та їх екстраполяцією на майбутнє. Цей процес передбачає проведення всебічного та глибокого аналізу, критичну оцінку поточної ситуації, виявлення проблемних аспектів та визначення шляхів їх вирішення в перспективі. Лише після виконання цих етапів можна перейти до формування прогнозів.

Головними внутрішніми джерелами, за рахунок яких відбувається формування доходів державного бюджету є ВВП (валовий внутрішній продукт) та національне багатство. ВВП слугує базою для наповнення бюджету через податкові та неподаткові надходження, що генеруються економічними суб'єктами.

На противагу дохідній частині бюджету, існують видатки бюджету, тобто кошти які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетів. До видатків бюджету не відносять: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах;

придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків та зборів та інших доходів бюджету, а також проведення їх бюджетного відшкодування; компенсування частини суми штрафних санкцій, що перераховується споживачам (покупцям) за рахунок штрафних(фінансових) санкцій, що застосовуються органами, які контролюють справляння надходжень до бюджету, що є наслідками проведеної перевірки за зверненнями або скаргою покупця(споживача) про порушення платниками податків установленого порядку проведення розрахункових операцій [2].

Дохідна частина бюджету загалом формується під впливом економічних та інших факторів, і постійно потребує коригування відповідно до нових макроекономічних тенденцій. Доходи бюджету є фінансовою основою для виконання зобов'язань і завдань, що ставляться перед учасниками бюджетного процесу. Враховуючи це, формування доходів має базуватися на таких принципах:

- фіскальна ефективність;
- економічна ефективність;
- соціальна справедливість.

Достатність бюджетних доходів, зниження ризику їх несплати, оптимізація витрат на їх залучення, ефективний розподіл податкових надходжень між адміністративно–територіальними одиницями, а також гнучкість податкової системи є ключовими елементами принципу фіскальної ефективності.

Виконання державного бюджету відображає здатність органів влади реалізувати покладені на них функції, тобто демонструє ефективність державної податкової політики. Забезпечення наповнення бюджету з мінімальними витратами на управління податками є важливим показником фіскальної політики.

Податкова система України в сучасних умовах спрямована на посилення регулюючої та стимулюючої ролі податків. Основною функцією податків є формування та накопичення ресурсів, необхідних для забезпечення державних зобов'язань.

Фіскальна політика належить до складової бюджетної політики, яка регулює рівень державних витрат і податкових ставок в економіці. Уряд використовує ці інструменти для впливу на економічні процеси. Вона доповнює монетарну політику, оскільки обидві спрямовані на регулювання доходів і витрат держави, а також на коригування ситуацій надмірного або недостатнього попиту в економіці.

Виконання Державного бюджету здійснюється Кабінетом Міністрів України. Міністерство фінансів України відповідає за загальну організацію та управління процесом виконання бюджету, здійснюючи координацію діяльності всіх учасників бюджетного процесу, щодо надходжень та витрат. Водночас органи, які є відповідальними за контроль збору надходжень, забезпечують своєчасне та повне зарахування податків та зборів (обов'язкових платежів), а також інших доходів до державного бюджету відповідно до чинного законодавства. Податки, збори та інші доходи вважаються зарахованими до бюджету з моменту їх зарахування на єдиний казначейський рахунок [4].

Отже, оскільки бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання економіки, розробка ефективної бюджетної політики є ключовою умовою для забезпечення економічного зростання країни. Бюджетна політика має забезпечувати баланс між доходами та витратами, а також позитивно впливати на соціально–економічні процеси. Формування структури і обсягів доходів та видатків бюджету є основним елементом бюджетного регулювання. Бюджетна, а також монетарна політики відіграють важливу роль у стимулюванні економічного розвитку, підтримуючи стабільність і розвиток економічної діяльності в країні. Важливим аспектом також є взаємодія між бюджетними і грошово–кредитними відносинами в сучасних умовах економіки.

На сьогодні існує проблема як у формуванні так і використанні дохідної частини державного бюджету України. Ці проблеми пов'язані з недосконалістю українського законодавства та застарілими підходами до організації бюджетних відносин. Важливість державного бюджету є важливою не лише за рахунок

обсягу акумульованих коштів, а й за рахунок тісного взаємозв'язку з іншими бюджетами, що впливає на функціонування всієї фінансової системи.

Доходи державного бюджету є складовою фінансової системи країни, яка забезпечує процеси акумулювання та розподілу фінансових ресурсів між різними секторами економіки для підтримання її стабільності та розвитку. Вони виконують роль важливого інструмента реалізації державної політики, спрямованої на досягнення соціальної рівності, економічного прогресу та макроекономічної стабільності.

1.2. Вплив податкової політики на формування доходів державного бюджету

Державний бюджет є ключовим елементом фінансової системи будь-якої країни. Як її складова, він об'єднує основні фінансові компоненти, а саме доходи та видатки держави, податкову політику, державний кредит та борг, що забезпечує їх тісну взаємодію в межах економічної діяльності.

Глобальні кризи, такі як пандемія та внутрішні фактори, зокрема повномасштабна війна, мали суттєвий вплив на бюджетні процеси в країні. Однією з головних проблем стало різке зростання дефіциту бюджету, що було зумовлене необхідністю фінансування в більшій мірі оборонні та соціальні програми, що для реалізації потребувало залучення додаткових зовнішніх джерел фінансування. Водночас відбулась значна зміна доходів, а саме зросли неподаткові надходження, зокрема міжнародна допомога, в той же час відбулося скорочення капітальних інвестицій через підвищення пріоритету на поточні витрати.

Такі зміни створили загрозу для стійкості Державного бюджету в довгостроковій перспективі. Значне збільшення витрат на оборону та недостатнє фінансування відновлення економіки підвищили ризик залежності України від зовнішньої допомоги. Особливо ця проблема набуває значення в частині забезпечення соціальної стабільності, підтримки вразливої категорії населення

та подальшої відбудови інфраструктури. Саме тому аналіз динаміки та структури Державного бюджету України в умовах кризи стає важливим та актуальним науковим дослідженням.

Повномасштабне вторгнення країни–агресора та бойові дії, що тривають з 24 лютого 2022 року, зумовило переорієнтування бюджету країни на військово–промисловий комплекс та виплату соціальних видатків, задля підтримки та забезпечення належного рівня життя населення в умовах воєнного стану. Видаткова частина державного бюджету зросла з 27,4% ВВП у 2021 році до 54,9% за 2022 рік. Суттєве зростання пояснюється спрямуванням значного фінансування на забезпечення оборони та безпеки країни, при цьому дохідна частина не може забезпечити покриття всіх видатків. Результатом його є виконання бюджету із найвищим всі роки незалежності України рівнем дефіциту у сумі 914,9 млрд. грн., однак в межах граничного показника, затвердженого Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». Впродовж 2022 року державний бюджет став критично залежним від зовнішньої фінансової допомоги. Фінансові надходження від міжнародних партнерів дозволили забезпечити своєчасні виплати за захищеними статтями видатків (нарахування заробітної плати, виплата пенсій, фінансування соціальної допомоги та охорони здоров'я) [11, с. 63].

Економічна криза, що виникла внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України, спричинила суттєве зниження ділової активності в Україні. Її негативний вплив позначився на зниженні ключових економічних показників у всіх секторах економіки. Наслідки цієї кризи включають економічний спад, зростання в країні рівня безробіття, інфляцію, зниження платоспроможності населення, а також дефіцит обігових коштів, що веде до значного зниження їх фінансової спроможності та неможливості виконання боргових зобов'язань.

Податкова політика є основним інструментом, за допомогою якого держави забезпечують фінансову стабільність і сприяють суспільному розвитку. Її

ефективність та вплив на бюджет набувають особливої ваги в умовах динамічних змін у світовій економіці, появи нових технологій та соціальних викликів.

Цей напрям діяльності держави спрямований на створення податкової системи, яка гарантує достатні надходження до бюджету для виконання його функцій. Ефективність податкової політики полягає в її здатності забезпечувати бюджетні доходи без негативного впливу на економічне зростання. Податкова політика може мати як позитивний так і негативний вплив на бюджет: податки є основним джерелом доходів, але надмірно високі податкові ставки можуть стримувати економічний розвиток і як наслідок зменшувати надходження до бюджету.

Податкова політика визначає принципи оподаткування, податкові ставки та структуру податків, що впливають на громадян, бізнес та інші економічні суб'єкти. Вона виконує кілька ключових функцій:

- фіскальна функція: забезпечує збір бюджетних коштів для фінансування державних програм та послуг;
- економічна функція: сприяє впливу на обсяги виробництва, споживання та інвестиційну активність;
- регуляторна функція: використовує податки як інструмент впливу на окремі галузі економіки та соціальні процеси.

Ефективність податкової політики залежить від багатьох факторів і може суттєво впливати на обсяг податкових надходжень до бюджету. Її реалізація передбачає використання таких підходів.

1. Удосконалення податкового законодавства з метою зменшення можливостей для ухилення від сплати податків.
2. Підвищення податкових ставок для окремих видів доходів або операцій.
3. Розширення податкової бази шляхом включення нових видів доходів чи операцій.

Податкова політика впливає також на формування та спрямування державних бюджетних видатків. Ефективна система оподаткування забезпечує стабільне надходження доходів, створюючи фінансові передумови для реалізації

державних програм і проектів. Водночас нераціонально побудована податкова політика може обмежити доступні ресурси, що ускладнить вирішення соціальних і економічних завдань.

Податкова політика має бути гармонійно інтегрована з бюджетною політикою, щоб забезпечити фінансову стійкість і раціональну структуру витрат. Наприклад, зниження податкових ставок без відповідного скорочення бюджетних видатків може призвести до дефіциту бюджету. Водночас підвищення податкового навантаження може обмежити можливості фінансування галузей, які стимулюють економічне зростання. Дотації та податкові пільги слід спрямовувати на стратегічно важливі напрями та проекти, що сприяють розвитку суспільства. Раціональна податкова стратегія дозволяє ефективно розподілити ресурси для задоволення соціальних та економічних потреб країни.

Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р в Україні створено Національну стратегію доходів України (НСДУ). НСДУ являє собою дорожню карту спрямовану на реформування податкової та митної систем, а також удосконалення процедур їх адміністрування. Окрім того стратегія сприяє економічному розвитку, знижуючи рівень нерівності та неефективності в дохідній політиці й адмініструванні. Це комплексне бачення майбутньої системи доходів України, яке визначає цілі та напрямки реформ. Для досягнення успіху і ефективності НСДУ потрібна широка суспільна підтримка та політична воля. Вона пропонує систематичний і збалансований підхід до фінансування державних видатків та забезпечення фіскальної стабільності на противагу хаотичним і непослідовним реформам [27]. У додатку А представлено передумови, які послугували прийняттю Стратегії.

Серед пріоритетів стратегії – забезпечення захисту даних і зміцнення довіри громадян до податкової та митної політики.

Основна мета створення стратегії є:

- зміцнення фіскальної спроможності України;
- гармонізація податкового та митного законодавства зі стандартами Європейського Союзу;

– запровадження стимулів для післявоєнного відновлення та економічного зростання.

З огляду на виклики війни та значний дефіцит державного бюджету, запропоновано найбільше зростання податкових надходження за всю історію незалежності – на 3-4% ВВП у найближчі роки.

З початком повномасштабного збройного вторгнення Росії у 2022 році система управління державними фінансами України опинилася перед значними викликами. Проте країна продемонструвала високу стійкість і здатність адаптуватися, забезпечувати фінансову стабільність. Завдяки зовнішній підтримці та активізації внутрішнього боргового ринку Уряду вдалося покрити значну частину бюджетного дефіциту, уникаючи емісійного фінансування. Війна суттєво вплинула на фінансову стабільність, спричинивши зменшення доходів через падіння економічної активності та структурні зміни, а також збільшення витрат на оборону, що створило додаткове навантаження на бюджет.

1.3. Особливості мобілізації доходів державного бюджету у воєнний час

Забезпечення мобілізації доходів державних бюджетів під час військових конфліктів є складним завданням, яке вимагає системного та багатогранного підходу. Досвід зарубіжних країн, які стикалися з подібними викликами, демонструє використання різноманітних інструментів для фінансування військових потреб та супутніх витрат, що були спричинені війною.

В умовах воєнного стану держави стикаються з необхідністю забезпечення значних фінансових ресурсів для потреб оборони, підтримки економічної стабільності та соціального захисту населення. Ефективна мобілізація доходів потребує комплексного підходу, який поєднує кілька механізмів, серед яких можна виділити такі:

1. Підвищення податкового навантаження, що стосується запровадження нових податків або ж підвищення ставок існуючих податків. Прикладом такого

механізму можна вважати Ізраїль, який під час війни в секторі Гази в 2008 - 2009 роках застосував низку фінансових стратегій для підтримки оборонних потреб і забезпечення економічної стабільності. Одним із основних заходів стало запровадження нових податків. Уряд країни встановив додаткові податкові ставки для громадян і бізнесу, спрямовані на залучення додаткових ресурсів для фінансування військових витрат . У результаті таких дій додаткові податкові надходження суттєво зміцнили фінансовий стан країни в цей період [13];

– посилення податкового контролю для запобігання ухиленню від сплати податків.

2. Залучення державних запозичень:

– випуск державних облігацій для мобілізації коштів як з внутрішніх, так і з міжнародних джерел. Державні облігації стають особливо популярними в умовах високого суспільного патріотизму;

– отримання зовнішніх кредитів та грантів від міжнародних фінансових інституцій чи партнерів.

3. Оптимізація державних видатків:

– перерозподіл бюджетних ресурсів із менш критичних сфер на фінансування оборони та безпеки;

– запровадження режиму економії бюджету.

4. Залучення міжнародної допомоги:

– іноземна фінансова допомога, гранти та кредити відіграють важливу роль у покритті бюджетного дефіциту, особливо в країнах із нестабільною економікою.

5. Реформування державних фінансів:

– проведення податкових реформ, спрямованих на збільшення ефективності податкової системи;

– розробка нових механізмів фінансування військових витрат, наприклад цільових податків чи зборів.

6. Залучення приватного сектору:

- створення програм державно–приватного партнерства для фінансування військових потреб або відновлення інфраструктури;
- мобілізація внесків від бізнесу та громадян.

Саме застосування цих механізмів залежить від економічного стану країни, рівня підтримки суспільства та доступу до зовнішніх джерел фінансування. Успіх залежить від балансування між потребою у фінансах і підтриманням економічної стабільності.

Запровадження нових податків і підвищення ставок чинних податків є ефективним способом швидкого збільшення доходів бюджету. Але цей підхід може призвести до небажаних соціальних наслідків і вимагає ретельного аналізу, щоб уникнути надмірного фіскального навантаження на економіку. Залучення як внутрішніх так і зовнішніх запозичень дозволяє отримати необхідну ліквідність і фінансові ресурси. Водночас, такі дії призводять до зростання державного боргу, що потребує відповідального управління і стратегічного планування для мобілізації довгострокових фінансових ризиків [12].

Під час воєнного стану податкова політика України зазнала суттєвих змін, зокрема у сфері податкового законодавства, яке адаптували для підтримки економіки в умовах військової агресії. Основні зміни стосувалися податкових механізмів, що є ключовими елементами податкової системи, відповідно до затверджених урядом концепцій, стратегій і тактичних заходів податкової політики. Також було змінено процедури адміністрування, контролю та обліку платників податків.

Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм в період дії воєнного стану» від 15.03.2022 №2120-IX були внесені нововведення, зокрема до статті 102, яку доповнили пунктом 9. Ця норма передбачає зупинення перебігу строків на період дії воєнного стану, включно зі строками давності. Також статтю 129 було доповнено положенням про пеню: нарахування пені зупиняється, а вже нарахована пеня підлягає списанню, якщо порушення було спричинене введенням воєнного стану.

Також зміни відбулися і в самому нарахуванні податків. Верховна Рада ухвалила урядовий законопроект №10037, який стосується військового ПДФО. Внесені зміни спрямовані на перерозподіл податку на доходи фізичних осіб, що сплачується із зарплат військовослужбовців, з державного бюджету на фінансування потреб військового часу, зокрема розвиток оборонно-промислового комплексу України. Згідно з чинним законодавством, доходи військових підлягають оподаткуванню ПДФО, і цей податок утримується із їх заробітних плат. Раніше розподіл здійснювався у співвідношенні : 79% спрямовувалося до місцевих бюджетів, а 21% - до державного бюджету.

За рахунок зменшення державних витрат і реформ, які спрямовані на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, можливо оптимізувати ресурси, що спрямовуються на найбільш пріоритетні сфери такі як оборона і безпека. У таких умовах важливими стають заходи економії бюджету. Хоча реалізація заходів може бути складною, вони є необхідними за умов значного бюджетного дефіциту.

Це завдання повинно реалізовуватись із врахуванням визначених пріоритетів соціально - економічного розвитку, які передбачені середньо– та довгостроковими національними стратегіями.

Висновок до розділу 1

Дохідна частина державного бюджету становить основну фінансову опору для функціонування держави, забезпечуючи економічну та соціальну стабільність, а також достатній рівень життя населення. В умовах запровадження воєнного стану бюджет був переорієнтований на забезпечення обороноздатності та безпеки країни. У зв'язку з цим актуалізується питання наповнення бюджету, оскільки саме акумульовані фінансові ресурси є ключовими для фінансування потреб військово–промислового комплексу.

Пріоритетним завданням у цьому контексті виступає створення сприятливих умов для економічного розвитку. Сучасні обставини висувають на

перший план стимулювання роботи підприємств, які продовжують свою діяльність, сприяючи наповненню бюджетів і підтримці економічної активності. Таким чином, стабільність та прозорість формування дохідної частини державного бюджету залишаються основними передумовами забезпечення економічної та соціальної рівноваги, а також належного рівня життя громадян.

Доцільним є здійснення модернізації системи формування доходної частини бюджету, враховуючи особливості воєнного та післявоєнного періодів. Цей процес має враховувати критичну залежність від зовнішнього фінансування, необхідність ретельного бюджетного дефіциту та джерел його покриття, а також забезпечення ефективного бюджетного планування і прогнозування. Особливу увагу слід приділити пріоритетності бюджетних програм і підвищення результативності формування бюджету, як ключового елемента фінансово-економічних відносин.

Фіскальна політика країни повинна бути побудована так, щоб створювати сприятливі інституційні умови для наповнення бюджету фінансовими ресурсами, що дасть змогу повністю забезпечити виконання видаткових зобов'язань.

Отже, нормативно-правове регулювання та класифікація доходів державного бюджету України виступають ключовими елементами фінансової системи країни, що функціонує на основі комплексу законодавчих та нормативних актів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Особливості виконання державного бюджету України за доходами в умовах війни

Забезпечення економічного розвитку та безперервного соціального захисту є складним процесом, спрямованим на підвищення рівня добробуту та якості життя населення. Водночас цей процес безпосередньо залежить від продуманої бюджетної політики, яка враховує особливості формування доходів державного бюджету та забезпечує ефективний розподіл фінансових ресурсів між ключовими сферами суспільного життя.

В умовах воєнного стану та зростання державного боргу питання формування та виконання державного бюджету України стають дедалі актуальними.

Процес формування дохідної частини Державного бюджету стоїть у центрі фінансової системи України і регламентується комплексом законодавчих актів та нормативних документів. Для забезпечення цього процесу застосовуються такі ключові документи, як Конституція України; Бюджетний кодекс України; спеціалізований Закон про Державний бюджет України на поточний рік; інші законодавчі акти, котрі керують бюджетними процесами, як визначено в статті 1 Бюджетного кодексу; регуляторні акти Уряду, розроблені та прийняті відповідно до положень Бюджетного кодексу та іншого законодавства.

Повномасштабне вторгнення держави – агресора спричинило масштабні зміни, які значно вплинули на економіку України та змусили її фінансову систему адаптуватися під нові виклики. В цих умовах одним із головних завдань залишається ефективне виконання державного бюджету.

Сьогодні перед Україною постають серйозні виклики, серед яких – забезпечення стабільного функціонування бюджетної системи, переосмислення

державних пріоритетів, оптимізація розподілу обмежених фінансових ресурсів, підтримка соціальних виплат, збільшення фінансування оборонного сектору, перегляд джерел наповнення бюджету та активне залучення міжнародної допомоги.

Скоординовані дії та ефективна взаємодія всіх складових бюджетної політики є ключовими для збереження фінансової стабільності країни та уникнення макроекономічних ризиків [23].

Доходи державного бюджету мають ключове значення для забезпечення економічного та соціального розвитку країни, виконуючи такі функції:

1. Розподіл валового внутрішнього продукту (ВВП), адже доходи бюджету є основним інструментом перерозподілу ВВП, фінансуючи соціальні програми, інвестиції у суспільні блага та інші важливі напрями розвитку держави.

2. Управління соціально – економічним розвитком (за допомогою бюджетних асигнувань держава спрямовує розвиток окремих секторів економіки або, навпаки, стримує їх зростання, виконуючи регуляторну функцію).

3. Формування економічної структури, загалом за рахунок впливу уряду на структуру виробництва, споживання та попиту, визначаючи пріоритетні напрями використання бюджетних коштів.

4. Регулювання прибутковості бізнесу через податкову політику та інші інструменти держава впливає на прибутковість підприємств, стимулюючи їх діяльність у пріоритетних секторах або обмежуючи в інших [15, с. 273].

Оцінюючи державний бюджет як економічну категорію то він являє собою систему грошових відносин, що виникають між державою, суб'єктами господарювання та фізичними особами у процесі формування та використання фонду грошових ресурсів для забезпечення розширеного відтворення.

У матеріальному ж аспекті державний бюджет є централізованим фондом фінансових ресурсів держави, який перебуває у постійному русі. У формальному розумінні це основний плановий фінансовий документ держави, що відображає її бюджетну політику. За організаційною структурою бюджет є центральною ланкою фінансової системи країни, яка забезпечує розподіл та перерозподіл

валового внутрішнього продукту (ВВП) між різними секторами економіки, галузями матеріального виробництва, а також соціальними сферами та окремими рівнями бюджетної системи та верствами населення.

Крім того, за своїм характером державний бюджет є обов'язковим фінансовим інструментом, що визначає використання ресурсів для виконання функцій держави та сприяння соціально-економічному розвитку територій. Як економічна категорія, бюджет відображає соціально-економічні відносини між економічними суб'єктами і державою з питань формування та розподілу фінансових ресурсів.

Одним з ключових показників, що відображають стан дохідної частини державного бюджету, є відсоткове співвідношення доходів до валового внутрішнього продукту (ВВП). Цей індикатор дозволяє оцінити здатність країни мобілізувати фінансові ресурси для покриття першочергових потреб, зокрема у сфері національної безпеки та оборони, які у воєнний період потребують значних витрат.

Далі проаналізуємо динаміку зміни номінального та реального ВВП в умовах воєнного стану, а також до початку повномасштабного вторгнення в період 2018-2024 рр, досліджуючи, як військові дії вплинули на фіскальну стабільність та економічну спроможність держави.

Таблиця 2.1

Обсяги номінального та реального ВВП України, млн. грн

Роки	Номінальний ВВП	Реальний ВВП (в цінах попереднього року)	Різниця	Відсоток різниці
2018	3558706	3083409	-475297	-13.4%
2019	3974564	3675728	-298836	-7.5%
2020	4194102	3818456	-375646	-9.0%
2021	5459574	4363582	-1095992	-20.1%
2022	5191028	3865780	-1325248	-25.5%
2023	6537825	5518062	-1019763	-15.6%

*Складено автором за даними [2, 22]

За досліджений період з 2018 по 2023 роки в Україні спостерігалось щорічне підвищення номінального ВВП України – від 3558 млрд. грн у 2018 році до 6537 млрд. грн у 2023 році, що майже в півтора рази вище за початкове значення номінального ВВП 2018 року. Але у 2022 році, маємо незначне скорочення даного показника, що пов'язане з повномасштабним вторгненням та енергетичним терором на території України.

У 2023 році прослідковується підвищення рівня як номінального так і реального ВВП, але все ж прослідковується глибокий та тривалий вплив воєнного конфлікту на економіку та фінансову систему України в цілому.

НБУ, згідно з прогнозами, до кінця 2024 року очікує зростання ВВП України на 4%, в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, що перевищує попередню оцінку у 3,7%. Щодо 2025 року, то прогноз НБУ також покращився з 4,1% до 4,3%. Водночас у 2026 році очікування щодо реального ВВП знижено з 4,8% до 4,6%. Що стосується номінального ВВП, то до кінця 2024 року він має досягти 7,6 трильйона гривень, у 2025 році – 8,7 трильйона гривень, а у 2026 році – 9,7 трильйона гривень. Прогнози щодо номінального ВВП покращено для всіх зазначених років [22]. Для більш чіткого окреслення динаміки зміни ВВП створено рис. 2.1.

Рис. 2.1. Динаміка зміни номінального ВВП в Україні [22]

В умовах воєнного стану процеси формування та виконання бюджетів значно ускладнюються. Пріоритети у використанні бюджетних коштів змінюються радикально: першочергове значення набувають питання зміцнення обороноздатності країни, надання гуманітарної допомоги, створення фондів підтримки внутрішньо переміщених осіб, допомоги постраждалим сім'ям, а також фінансування заходів з релокації промислових підприємств і представників малого та середнього бізнесу до більш безпечних регіонів.

Повномасштабне вторгнення на територію України 24 лютого 2022 року змусило український уряд та всі органи державної влади консолідувати зусилля і приймати швидкі рішення для збереження суверенітету та територіальної цілісності країни. Саме в таких умовах виникла нагальна потреба у пошуку додаткових джерел наповнення бюджету та перегляді бюджетних показників як за доходами, так і за видатками.

Значного зростання зазнали потреби Збройних Сил України (ЗСУ), а також збереглась необхідність здійснення соціальних виплат, зокрема пенсій та інших платежів населенню.

Крім того, в умовах війни, низка вітчизняних підприємств припинила свою роботу, що негативно позначилося на формуванні обсягу доходів і відповідно видатків, як державного так і місцевих бюджетів. Зазначене свідчить про суттєву відмінність від умов мирного часу, а отже потребує особливої уваги з боку вчених щодо дослідження процесу формування обсягів надходжень до бюджету, якісного управління, раціонального розподілу та ефективного використання фінансових ресурсів [20].

З початком російського вторгнення обставини в країні значно змінилися, оскільки набрали чинності положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [21]. Це призвело до змін в управлінських підходах. Відповідно до Бюджетного кодексу України, уряд отримав можливість самостійно ухвалювати рішення щодо перерозподілу бюджетних коштів, без необхідності погодження з парламентом. Кабінет Міністрів України розпоряджається

фінансовими ресурсами на власний розсуд, орієнтуючись на першочергові потреби.

Функціонування економіки в умовах війни потребує впровадження спеціальних заходів, серед яких розширення повноважень як Кабінету Міністрів, так і органів місцевого самоврядування. Це дозволяє їм приймати нормативно-правові акти та здійснювати перерозподіл бюджетних коштів залежно від актуальних потреб та пріоритетів.

Для оцінки виконання Державного бюджету в розрізі періодів розглянемо динаміку та особливості зміни індикатора планових та фактичних надходжень до Державного бюджету України у 2018-2024 рр. Оцінку проведено з 2018 року для окреслення динаміки змін у довоєнний та воєнний періоди (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка планових та фактичних надходжень Державного бюджету України у 2018-2024 рр.

Роки	Фактичні надходження	Планові надходження	Виконання бюджету
2018	928108,3	917879,4	101,10%
2019	998278,9	1026131,8	97,30%
2020	1076016,7	1095580,4	98,20%
2021	1296852,9	1084034,3	119,60%
2022	1787395,6	1323923,8	135,00%
2023	2671998	1329260,1	201,00%
2024	2348492,4	1768451,2	132,80%

*Складено автором за даними [2]

Оцінюючи динаміку підвищення рівня фактичних надходження зроблено такий висновок. В порівнянні з плановими надходженнями, надходження фактичні є знано вищими, незначне зменшення прослідковується у 2019-2020 рр., що пов'язано з кризовими явищами в країні в зв'язку з COVID-19. Щодо обсягу надходжень у період воєнного стану то динаміка є позитивною: фактичні надходження перевищують заплановані, що вказує на здатність державного бюджету реагувати на зовнішні виклики та підкреслює необхідність адаптації бюджетної політики до динамічних умов.

Як зазначалося, державний бюджет України на загальний та спеціальний фонди. До складових частин загального фонду можна віднести доходи бюджету, за винятком тих, які зараховуються до спеціального фонду; видатки, що фінансуються за рахунок доходів загального фонду; кредитування, а саме повернення кредитів до бюджету без визначення конкретної мети та надання кредитів за рахунок надходжень загального фонду; фінансування загального фонду.

Складовими частинами спеціального фонду є: доходи бюджету, які мають цільове призначення (включно з власними надходженнями бюджетних установ); видатки бюджету, що здійснюються за рахунок доходів спеціального фонду; кредитування, а саме повернення кредитів до бюджету та надання кредитів з визначеним цільовим спрямуванням; фінансування спеціального фонду.

Варто зазначити, що власні надходження бюджетних установ є додатковими до коштів загального фонду бюджету та зараховуються до спеціального фонду. Водночас майно(активи) у натуральній формі, отримане від інших бюджетних установ, які згідно чинного законодавства здійснюють управління об'єктами державної або комунальної власності в межах відповідного бюджету, не вважається власними надходженнями таких установ.

Власні надходження поділяються на кілька підгруп які важливо розподілити наступним чином. Перша група включає кошти, отримані за надання послуг бюджетними установами відповідно до законодавства, до цієї групи входять:

- оплата за послуги, як надаються установами у межах їхньої основної діяльності;
- доходи від додаткової (господарської) діяльності установ;
- плата за оренду майна установ, здійснена відповідно до Закону України «Про оренду державного та комунального майна»;
- доходи від продажу майна, крім нерухомого, у визначеному порядку.

До другої групи можна віднести інші джерела власних надходжень, зокрема: благодійні внески, гранти та дарунки; кошти, отримані від підприємств,

організацій фізичних осіб або інших бюджетних установ для реалізації цільових заходів, включаючи заходи, пов'язані з відчуженням земельних ділянок і нерухомого майна для суспільних потреб; надходження державних і комунальних закладів освіт, науки та культури, отримані з розміщення тимчасово вільних коштів на депозитах як відсотки на залишок коштів на рахунках у банках державного сектору, які формуються з оплати за послуги, благодійних внесків і грантів.

Загалом за рахунок отриманих доходів та їх співвідношення до видатків державного бюджету можна оцінити, як саме відбувається виконання бюджету в країні – існує профіцит чи дефіцит бюджету.

Розглянемо динаміку виконання державного бюджету України, зокрема виконання бюджету в умовах воєнного періоду, в розрізі розподілу доходів та видатків за період 2018-2024 рр. для більш чіткого окреслення показників в довоєнний та воєнний періоди, а також прослідкуємо зміну рівня обсягу дефіциту в Україні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка виконання державного бюджету України в 2018-2023 рр.

Роки	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету
2018	928108,3	985842	-59247,9
2019	998278,9	1072891,5	-78049,5
2020	1076016,7	1288016,7	-217096,1
2021	1296852,9	1490258,9	-197937,4
2022	1787395,6	2705423,3	-914701,7
2023	2671998	4014418,1	-1333110,7

*Складено автором за даними [2]

Відповідно до таблиці 2.3, у 2023 році відбувається формування найбільшого обсягу доходів, поряд з тим значного збільшення зазнають і витрати - на 48,38% перевищуючи витрати 2022 року. Значного підвищення в зв'язку зі збільшенням видаткової частини державного бюджету зазнав дефіцит бюджету, що сформувався за рахунок перевищення видатків над доходами. У 2023 році

дефіцит бюджету становить 1333 млрд грн., що на 45,74% перевищує розмір дефіциту державного бюджету у 2022 році.

Така ситуація свідчить про продовження тенденції зростання державних видатків, зумовленої потребами у фінансуванні соціальних програм, інфраструктурних проєктів, а також викликами, спричиненими внутрішніми та зовнішніми чинниками [2]. Візуалізація отриманих показників представлена на рис. 2. 2.

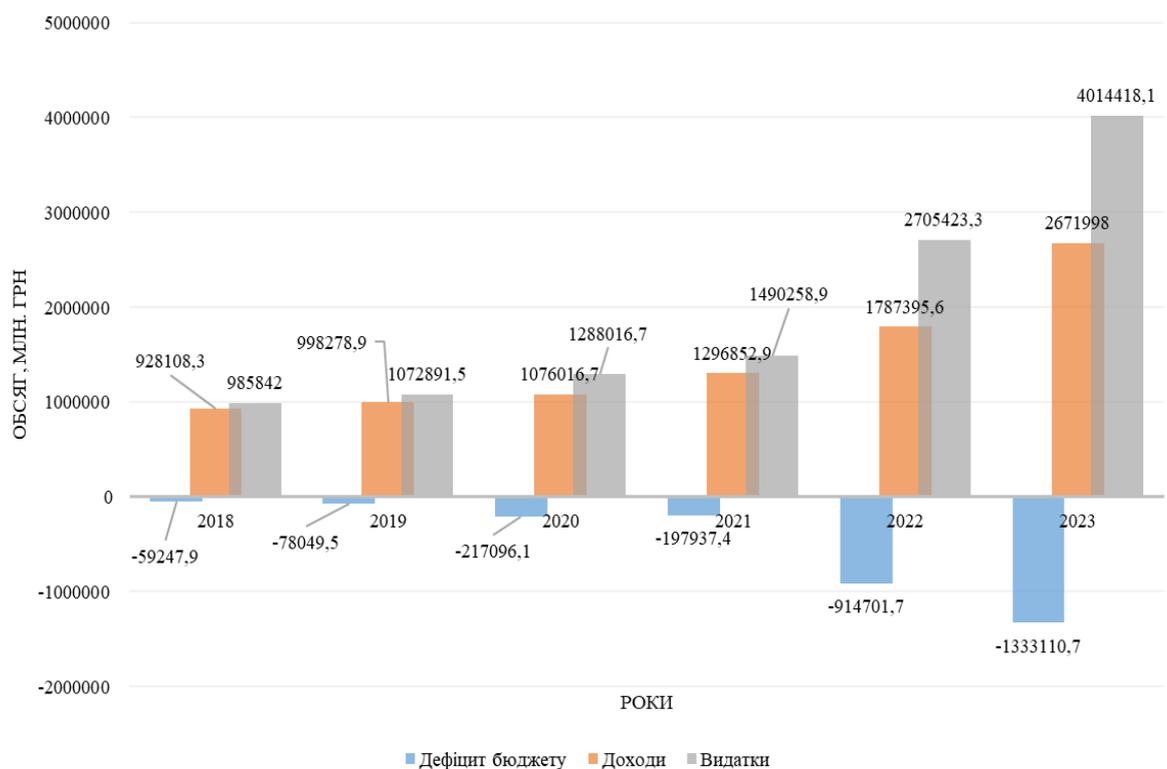

Рис. 2. 2. Зміна показників балансу державного бюджету України [2]

Оцінюючи показники, представлені на рис. 2.2, видно що доходу державного бюджету отриманого в останніх аналізованих періодах недостатньо для покриття дефіциту бюджету України. Дефіцит бюджету в цілому був профінансований за рахунок іноземних кредитів, грантів, а також монетарного фінансування, що проводиться Національним банком України та випуску військових облігацій. Такий підхід може допомогти країні в зменшенні дефіциту

державного бюджету, але збільшує залежність країни від зовнішніх джерел фінансування, що може стати викликом та створити проблеми при майбутньому фінансовому плануванні та впровадженні довгострокових стратегій розвитку країни.

Станом на 01.11.2024 року доходи бюджету становлять 2348492,4 млн. грн, видатки – 3350377,4 млн. грн, дефіцит бюджету становить 995098,5 млн. грн. Варто зазначити що за аналогічний період минулого року, станом на 01.11.2023 дефіцит бюджету становив 902704,4 млн. грн, що на 9,28 % менше аніж дефіцит у 2024 році. В період січня-жовтня 2022 року, динаміка змін доходів, видатків та дефіциту в порівнянні з 2024 роком можна оцінити наступним чином: доходи державного бюджету у 2024 році вищі за доходи 2022 року на 1011151,3 млн. грн, або 75,61 %, щодо видатків бюджету то їх розмір також підвищився на 1370339,9 млн. грн (збільшення на 69,21%). Аналіз показників доходів і видатків за 2022 та 2024 роки, показав, що розмір доходів у 2024 році вищий за розмір доходів у 2022 році , але при цьому за рахунок значного зростання видатків у 2024 році на фоні воєнного стану, розмір дефіциту бюджету в цьому році є вищим за дефіцит 2022 року станом на 01.11.2024 на 354570,8 млн. грн, або на 55,36 %.

Загалом, оцінка стану формування доходів державного бюджету в умовах воєнного стану в Україні та довоєнного періоду дає змогу зробити наступні висновки. Бюджет України за період аналізу має постійний дефіцит, що має постійну тенденцію до зростання, що пояснюється зростанням рівня видатків для критично необхідних напрямків, які не можуть покриватися отриманими доходами.

Доходи державного бюджету України демонструють значну варіативність, що зумовлено впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, таких як військові конфлікти та економічні кризи. Незважаючи на загальне зростання бюджетних доходів, значний рівень державного боргу створює додаткові труднощі, оскільки значна частина коштів спрямовується на його обслуговування. Це значним чином обмежує фінансування таких важливих сфер, як оборона, соціальний захист, освіта та охорона здоров'я. У цих умовах держава

потребує не лише вдосконалення податкової системи та підвищення ефективності адміністрування податків, але й посилення роботи над залученням інвестицій, покращенням інвестиційного клімату та стимулювання економічного розвитку.

2.2. Оцінювання структурної динаміки основних джерел доходів у 2022-2024 рр.

Доходи державного бюджету є частиною централізованих фінансових ресурсів країни, які регулюються відповідними нормативно-правовими актами і забезпечують виконання державних функцій. Вони відображають економічні та фінансові відносини між державою, фізичними особами, підприємствами, організаціями й установами, що виникають у процесі сплати бюджетних платежів

Доходи бюджету виступають ключовою складовою фінансового забезпечення розвитку країни та відіграють важливу роль у формуванні бюджетних ресурсів. Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету включають усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі передбачені чинним законодавством [1].

Згідно зі статтею 9 Бюджетного кодексу України, доходи державного бюджету можна розподілити на такі категорії:

- податкові надходження, що включають загальнодержавні та місцеві податки та збори, встановлені відповідно до чинного законодавства;
- неподаткові надходження, що охоплюють доходи від державного майна, підприємницької діяльності, адміністративних зборів та інших неподаткових платежів;
- доходи від операцій з капіталом, які сукупно складаються з прибутків від продажу капітальних активів та капітальних доходів;
- трансферти, які є безповоротними коштами, отриманими від урядових структур, міжнародних організацій чи інших джерел [7].

Більш детальний розподіл класифікації категорій включених до доходу державного бюджету представлено в додатку Б.

Розглянемо динаміку змін всіх чинників за допомогою яких формується державний бюджет України в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні групи доходу державного бюджету України у 2022-2023 рр.

Група доходів	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення, млн. грн	Темп приросту, %
Всього доходів в т. ч.:	1787396	2671998	884602,4	149,49
Податкові надходження	949764,4	1203544	253779,7	126,72
Неподаткові надходження	346327,7	991601,7	645274	286,32
Доходи від операцій з капіталом	611	100,3	-510,7	16,42
Кошти від закордонних країн та міжнародних організацій	481090,7	433404,5	-47686,2	90,09
Цільові фонди	136,2	432,1	295,9	317,25
Офіційні трансферти	9465,6	42915,3	33449,7	453,38

*Складено автором за даними [2]

З огляду на таблицю 2.4 зроблено такі висновки. Обсяг всього доходу бюджету у 2023 році значно підвищується – на 884602,4 млн. грн, або ж на 49,49% від розміру доходу у 2022 році. Таке підвищення відбулося за рахунок значного підвищення обсягу неподаткових надходжень на 645274,0 млн. грн при темпі зростання 286,32 %, також підвищення відбулося за рахунок офіційних трансфертів, які підвищилися у 4,5 разів, або ж на 33449, 7 млн. грн від розміру даної статті у 2022 році.

Динаміку змін обсягу кожної статті в загальному обсязі доходів зображено на рис 2.3.

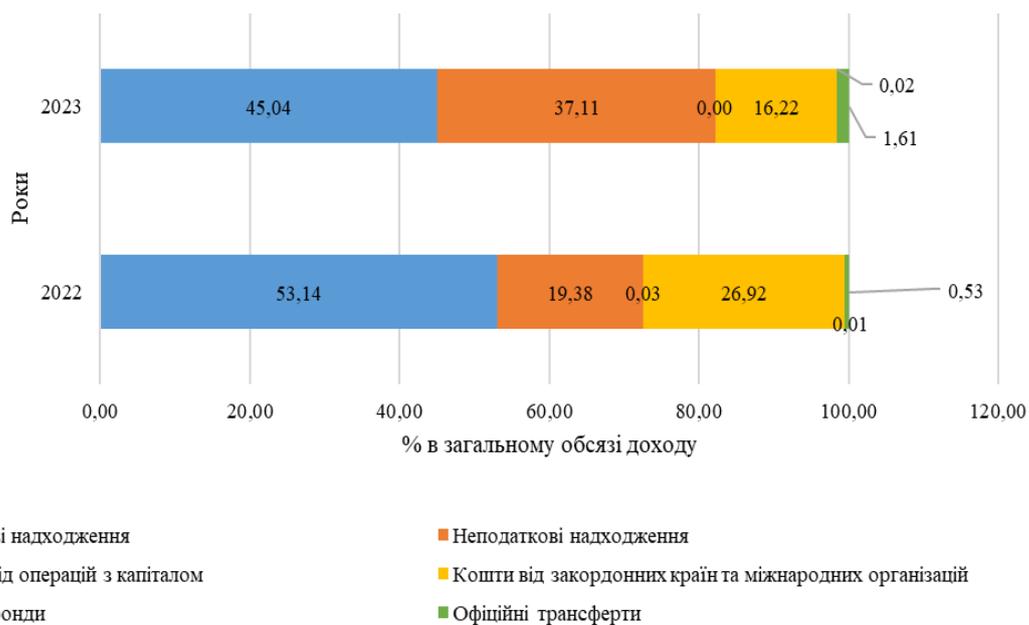

Рис. 2.3. Динаміки зміни обсягу складових державного бюджету України

2024 рік став для України роком значних змін, які перш за все прослідковуються в зміні загальної структури доходів державного бюджету. Розподіл груп доходів в загальному їх обсязі станом на 01.11.2024 року представлено на рис. 2.4.

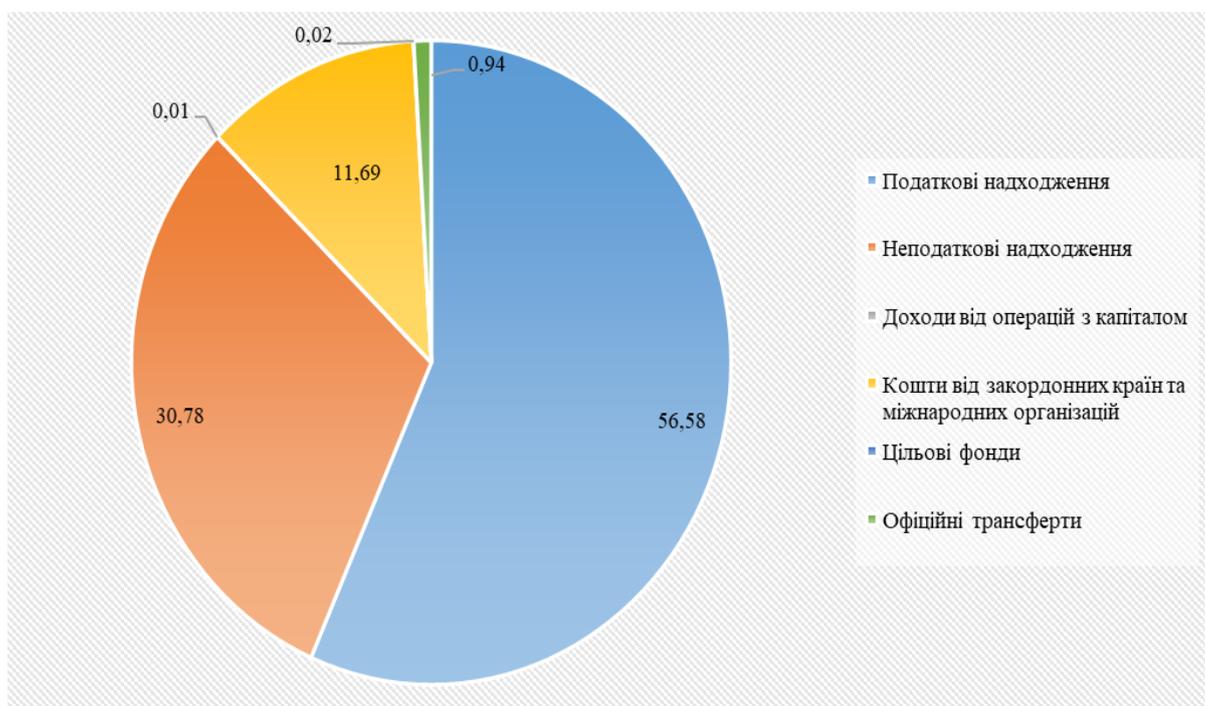

Рис. 2.4. Розподіл груп доходів у загальному обсязі доходу у 2024 році

На основі даних, що наведені на рис. 2.3 та 2.4, можна зробити висновок, що податкові надходження є важливим джерелом формування дохідної частини Державного бюджету України. Їх частка в структурі державного бюджету останніх років була значною, коливаючись від 45% у 2023 році до 56,6% у 2024 році. У 2023 році показник податкових надходжень в загальній структурі доходу скоротився до 45 %, що стало наслідком бойових дій на території України. Доходи від операцій з капіталом залишаються нестабільними та відносно низькими, що може свідчити про слабку активність держави у сфері управління капітальними активами або вплив коливань на фінансових ринках. У 2022 році спостерігалось значне збільшення надходжень від Європейського Союзу, урядів інших країн, міжнародних та донорських організацій, що ймовірно пов'язано з розширенням фінансової допомоги в умовах повномасштабного вторгнення. При цьому важливо відмітити, що у 2023 році даний показник скорочується, а на кінець 2024 року цей показник є нижчим на 158933,8 млн. грн. або ж на 36,67% в порівнянні з 2023 роком. Водночас доходи від цільових фондів залишаються незначними порівняно з іншими джерелами і демонструють мінімальні зміни.

Для збільшення неподаткових надходжень у процесі планування та виконання бюджету фінансовим службам бюджетних установ і організацій, а також державному фінансовому апарату слід зосередити зусилля на диверсифікації джерел цих доходів, їх стабілізації та збільшенні обсягів.

Хоча доходи від операцій з капіталом не мають такого значного фінансового впливу, як податки і збори, вони все ж відіграють важливу роль в економічній діяльності держави. Основну частку таких доходів становлять надходження від міжнародних організацій та іноземних держав. Однак цей показник не демонструє чіткої стабільної динаміки.

Податкові надходження відіграють ключову роль в структурі доходів Державного бюджету . Саме тому важливим потрібно проаналізувати, які саме податки роблять найбільший внесок у збільшення дохідної частини бюджету.

Згідно з положеннями Бюджетного кодексу України, податкові надходження до Державного бюджету формуються з таких основних категорій:

- податок на прибуток та податок на доходи;
- рентна плата та платежі за користування природними ресурсами;
- внутрішні податки на товари та послуги;
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішньоекономічні операції;
- рентна плата за транспортування та збори, пов'язані з паливно-енергетичними ресурсами;
- інші податки і збори [24].

Централізовані фінансові ресурси України переважно формуються за рахунок податкових надходжень. Їхній обсяг залежить від рівня економічного розвитку країни, кількості економічних суб'єктів, їхньої ділової активності, а також від потреб держави у перерозподілі ВВП і фінансуванні державних програм. Упродовж останніх шести років частка податкових надходжень у структурі доходів державного бюджету варіювалася від 45,04% у 2023 році до 85,37% у 2021 році. Також відбувалися зміни в структурі податкових надходжень до Державного бюджету України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Податкові надходження до державного бюджету за 2022-2023 рр (млн. грн) [2]

Вид податкових надходжень	2022	2023	Абсолютне відхилення, млн. грн	Темп приросту, %
Податкові надходження, усього, в т.ч:	949764,4	1203544,1	253779,7	126,72
1. Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	265477,1	350781,9	85304,8	132,13
1.1. Податок на доходи фізичних осіб	148427,3	206944,8	58517,5	139,43
1.2. Податок на прибуток підприємств	117049,9	143837,1	26787,2	122,89
2. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	85365,0	60327,7	-25037,3	70,67
3. Внутрішні податки на товари та послуги	569353,8	748143,9	178790,1	131,40
3.1. Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	60699,1	92583,9	31884,8	152,53
3.2. Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	60699,1	74762,7	14063,6	123,17
3.3. Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	41653,8	214639,3	172985,5	515,29
3.4. Податок на додану вартість з імпортованих товарів	213948,0	366158,0	152210,0	171,14
4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	253053,0	40559,4	-212493,6	16,03
5. Інші податки та збори	3322,4	3731,1	408,7	112,30

Податок на доходи фізичних осіб залишається одним з основних джерел наповнення бюджету, склавши у 2023 році 350781,9 млн. грн, що на 26,72% більше ніж аналогічний показник у 2022 році, за січень-жовтень 2024 року підвищення обсягу доходу від податку на доходи фізичних осіб відбулося на 32,82% в порівнянні з 2023 роком, або ж на 115140,2 млн. грн. Найбільше доходу в кожен з перевіряємих періодів отримано від внутрішніх податків на товари та послуги, а саме податку на додану вартість з імпортованих товарів. Варто зазначити, що даний показник має постійну позитивну тенденцію (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура податкових надходжень станом на 01.11.2024 р (млн. грн)

Вид податкових надходжень	станом на 01.11.2024
Податкові надходження, усього, в т.ч:	1328671,0
1. Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	465922,1
1.1. Податок на доходи фізичних осіб	258892,3
1.2. Податок на прибуток підприємств	207029,7
2. Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	42701,4
3. Внутрішні податки на товари та послуги	776481,6
3.1. Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	82922,7
3.2. Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	87264,8
3.3. Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	222061,3
3.4. Податок на додану вартість з імпортованих товарів	384232,8
4. Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	40212,7
5. Інші податки та збори	3349,5

*Складено автором за даними [2]

Найменшу частку в структурі податкових надходжень займають інші податки та збори, а також рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів, важливо відмітити, що на відміну від податку на доходи фізичних осіб рентна плата має постійну тенденцію до скорочення.

Як свідчать дані табл. 2.5 та табл. 2.6 саме завдяки непрямим податкам, до яких відноситься ПДВ, акцизи, ввізне та вивізні мито, мають провідне значення у формуванні доходів державного бюджету, значно перевищуючи частку прямих податків. Протягом 2022-2024 років частка загального ПДВ (з вітчизняних та імпортованих товарів) значно підвищилася досягнувши 45,63% у 2024 році (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Структура динаміки податкових надходжень до державного бюджету України [2]

Отже, структура податкових надходжень до державного бюджету України в цілому характеризується переважанням непрямих податків, що вказує на залежність бюджету від рівня споживання. Збільшення податкових надходжень у 2022-2024 роках стало результатом дії низки факторів, серед яких зростання економіки, інфляційні процеси, зміни в податковому законодавстві та вдосконалення податкового адміністрування.

Формування податкових надходжень до бюджету, незважаючи на їх позитивну тенденцію до зростання, стикається з низкою проблем, серед яких слід виділити такі [9]:

- ухилення від сплати податків, а також тінізація бізнесу, як фінансово слабкі, так і забезпечені підприємства уникають оподаткування що пов'язано зі зростанням податкового навантаження для збільшення бюджетних надходжень;

- відтік іноземних інвестицій та нестабільність валюти, адже ці фактори змішують підприємства скорочувати обсяги виробництва або повністю припинити діяльність;

- скорочення рентної плати за транспортування, через зниження відповідних економічних активностей;

- зменшення податків на зовнішньоекономічні операції, що перш за все пов'язано з військовим станом в Україні, через що відбулося зниження обсягів міжнародної торгівлі та зовнішньоекономічної діяльності впливає на надходження податків;

- зміна структури митних надходжень, скорочення імпорту призводить до зниження частки ввізного мита, водночас зростає частка вивізного.

Суттєвий вплив на доходи державного бюджету спричинило впровадження податкових пільг. Зокрема були запроваджені такі заходи: тимчасове зниження ставки ПДВ до 7% та акцизного податку на основні види пального; звільнення на певний період від оподаткування товарів, ввезених на митну територію України платниками єдиного податку, транспортних засобів, що імпортувалися громадянами, а також скасування ввізного мита на імпорт товарів підприємствами. Крім того, фізичні особи-підприємці та юридичні особи отримали можливість перейти на спрощену систему оподаткування зі сплатою єдиного податку за ставкою 2%.

Негативний вплив на бюджетні надходження мала зовнішня міграція населення. З початку повномасштабного вторгнення понад 10 мільйонів громадян залишили Україну. Скорочення кількості платників податків зменшило

надходження від податку на доходи фізичних осіб та знизило попит на споживчому ринку.

Важливою складовою, яка має значний вплив на зростання дохідної частини державного бюджету є неподаткові надходження. Власні надходження бюджетних установ займають ключову позицію в структурі неподаткових надходжень. У 2023 році їх обсяг значно зріс, досягнувши 812405,9 млн. грн, що становить 81,93% від обсягу всіх неподаткових надходжень. Щодо доходів від власності та підприємницької діяльності їх роль є значною для формування неподаткових надходжень, але прослідковується тенденція до скорочення даного показника. Введення воєнного стану спричинило переорієнтацію окремих державних і приватних підприємств на виробництво товарів та послуг, необхідних саме для військових, а також цивільних потреб, що підвищило їхню прибутковість і, відповідно, збільшило бюджетні надходження (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Структура неподаткових надходжень до державного бюджету України за період 2022-2023 рр (млн. грн)

Вид неподаткових надходжень	2022 рік	2023 рік	Частка в загальній структурі, %	
			2022 рік	2023 рік
Неподаткові надходження усього, в т	346327,7	991601,7	100,0	100,0
Доходи від власності та підприємницької діяльності	87172,4	123912,4	25,2	12,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	8166,1	14257,6	2,4	1,4
Інші неподаткові надходження	16147,0	41025,8	4,7	4,1
Власні надходження бюджетних установ	234842,3	812405,9	67,8	81,9

*Складено автором за даними [2]

Станом на січень-жовтень 2024 року змін зазнала кожна з статей, що включаються до неподаткових надходжень. Обсяг кожної групи неподаткових надходжень в їх загальній структурі представлено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Розподіл груп неподаткових надходжень у 2024 році (млн. грн)

Загалом, згідно з табл. 2.7 та рис. 2.6 зроблено наступні висновки. Адміністративні збори, платежі та доходи від некомерційної діяльності продемонстрували коливання, зумовлені змінами в регуляторній політиці та впровадженням нових зборів, пов'язаних з воєнними умовами. Незважаючи на їх абсолютне підвищення на 6091,5 млн. грн, їх частка в загальній структурі неподаткових надходжень залишається незначною та зменшується у 2023 році в порівнянні з 2022 роком на 1%. Інші неподаткові надходження зросли до 41025,8 млн. грн у 2023 році що сягає 4,1 % від загального обсягу неподаткових надходжень, що стало наслідком активізації державних заходів із залучення коштів через застосування штрафних санкцій та інших механізмів.

Щодо обсягу неподаткових надходжень станом на останній аналізований Міністерством фінансів період, тобто станом на 01.11.2024 року то їх обсяг значно скоротився в порівнянні з 2023 роком. Неподаткові надходження становлять 722789,8 млн. грн, що на 268811,9 млн. грн менше ніж в 2023 році.

Таке скорочення даного показника відбулося за рахунок скорочення ряду показників, що й формують неподаткові надходження. Перш за все обсяг інших неподаткових надходжень має тенденцію до зростання, їх обсяг є вищим за 2023 рік на 5613,8 млн. грн. Щодо обсягу доходів від власності та підприємницької діяльності, то їх обсяг є нижчим в порівнянні з 2023 роком, але в загальній структурі неподаткових надходжень їх частка становить 16,46 %.

У 2023 році власні надходження бюджетних установ продемонстрували значне зростання, сягнувши 812405,9 млн. грн. Така тенденція свідчить про суттєве збільшення обсягів оплатних послуг, що надаються державними установами, особливо це стосується таких сфер, як оборона, соціальне забезпечення, охорона здоров'я та відновлення інфраструктури. Саме завдяки власним надходженням бюджетних установ у 2023 році сформовано більш ніж 80% неподаткових надходжень, які включаються до загального обсягу дохідної частини державного бюджету України. У 2024 році даний показник становить 544104,2 млн. грн, формуючи 75,28 % неподаткових надходжень.

Отже, доходи державного бюджету є основою функціонування держави, забезпечуючи економічну та соціальну стабільність, а також гідний рівень життя населення. У зв'язку із запровадженням воєнного стану пріоритет у використанні бюджету змістився на фінансування оборонних і безпекових потреба. Це зумовлює ще більшу актуалізацію питання наповнення бюджету, адже саме акумульовані фінансові ресурси стають базою для підтримки військово-промислового комплексу.

Пріоритетним завданням у цьому контексті є створення умов для економічного розвитку країни. Зокрема, важливо стимулювати діяльність підприємств, які продовжують функціонувати, сприяючи наповненню бюджету та збереженню економічної активності. Стабільність і прозорість формування дохідної частини бюджету є ключовою умовою для підтримки економічної та соціальної рівноваги, а також забезпечення належного рівня життя населення. Це повинно враховувати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку, закладені в середньо- та довгострокових національних стратегіях.

2.3. Дослідження ефективності мобілізації доходів та проблем управління бюджетними ресурсами

Воєнний стан в Україні значно вплинув на процеси формування та мобілізації доходів державного бюджету. Цей період вирізняється як численними викликами, так і новими можливостями, що впливають на фінансову стійкість країни та її здатність забезпечувати фінансування ключових потреб, зокрема у сфері оборони та соціального захисту. Серед основних чинників, що вплинули на мобілізацію доходів у воєнний час, можна виділити такі:

- коригування податкового регулювання;
- залучення міжнародної підтримки;
- інфляційні тенденції;
- введення санкцій і перешкоди в торговельних потоках;
- трансформація структури внутрішнього попиту та пропозиції;
- пошкодження інфраструктурних об'єктів;
- зниження рівня виробництва, міграційні процеси та збільшення безробіття.

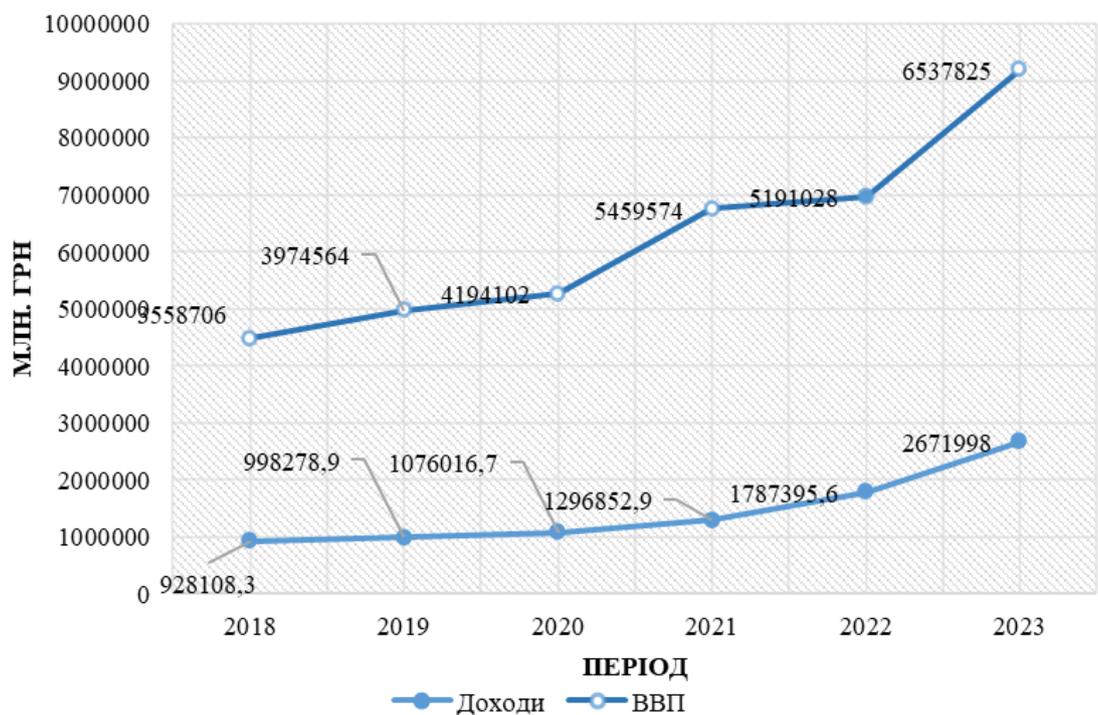

Рис. 2. 7. Відношення обсягу доходів до рівня ВВП в Україні

Війна завдала Україні значних втрат в усіх сферах. У відповідь на ці безпрецедентні виклики Уряд впроваджує з 2022 року надзвичайні заходи для підтримки економіки, соціальної сфери та оборони. Фінансова політика активно адаптується шляхом залучення додаткових неподаткових надходжень і міжнародної допомоги для покриття витрат у пріоритетних галузях. Раціональне управління цими ресурсами є вирішальними для забезпечення стійкості та відновлення країни, попри економічні труднощі, викликані війною.

У період війни видатки Державного бюджету відіграють ключову роль у фінансуванні соціальних потреб та забезпеченні добробуту населення. Структуру видатків бюджету за 2020-2023 роки подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Структура видатків державного бюджету

Група видатків	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення 2023/2020	Темп росту 2023/2020
Всього видатків в т. ч.:	1288016,7	1490258,9	2705423,3	4014418,1	2726401,4	311,67
Загальнодержавні функції	163849,4	206643,1	201999,1	296139,1	132289,7	180,74
Оборона	120374,1	127527,3	1142872,4	2097620,5	1977246,4	1742,58
Громадський порядок, безпека, судова влада	157672,5	174409,6	443323,2	574614,6	416942,1	364,44
Економічна діяльність	168889	180989,9	95368,4	134307,6	-34581,4	79,52
Охорона навколишнього середовища	6636,8	8200,2	4714,1	5202,5	-1434,3	78,39
Житлово-комунальне господарство	88,5	164,1	528,6	8369,4	8280,9	9456,95
Охорона здоров'я	124925,3	170505,2	184267,8	179258,2	54332,9	143,49
Духовний та фізичний розвиток	9826,4	15970,3	11051,3	11817,7	1991,3	120,26
Освіта	52857,3	63837,1	58508,1	60452,2	7594,9	114,37
Соціальний захист соціальне забезпечення	322720,3	339278,9	425987	469351,2	146630,9	145,44
Міжбюджетні трансферти	160177,1	202733,3	136803,3	177385,2	17208,1	110,74

*Складено автором за даними [2]

Аналізуючи видаткову частину бюджету, можна відзначити, що з початку повномасштабної війни найбільшу частку становили витрати на оборону, які у 2022 році становили 42, 24% від загального обсягу витрат, а у 2023 році їх обсяг становив 52,25% У 2023 ці видатки в абсолютному вираженні зросли на 954748,1 млн. грн, а їх частка в структурі витрат підвищилася на 10,01%.

Фінансування діяльності Збройних Сил України, закупівлі, модернізації та ремонту військової техніки, а також загалом забезпечення безпекового сектору,

виплати пенсій, допомоги внутрішньо переміщеним особам, компенсацій, грошового забезпечення та інших витрат здійснювалося за рахунок коштів Державного бюджету України.

Також значна частка видатків у 2023 році розподілилася на громадський порядок, безпеку та судову владу (14,31%) та на соціальний захист соціального забезпечення (11,69%). Крім того згідно табл. 2.8 в порівнянні з 2020 роком підвищення зазнали витрати на житлово-комунальне господарство, в абсолютно вираженні підвищення на 8280,9 млн. грн.

Міжнародна допомога відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності України. Зважаючи на підвищення необхідності у фінансуванні соціальних сфер та значного зростання фінансування оборони, в той же час сформовані доходи України, є недостатніми для покриття всіх груп видатків. Саме тому починаючи з 2022 року через військову агресію росії відбулося значне зростання обсягу міжнародної допомоги. Порівнюючи з довоєнним періодом, надходження від Європейського Союзу, урядів іноземних країн, міжнародних організацій та донорів збільшилася на 4179,6 млрд. грн.

Таблиця 2.9

Міжнародна допомога для України в період воєнного стану

Країна / Організація	2022 рік (млрд грн)	2023 рік (млрд грн)	Галузь направлення допомоги
Європейський Союз	481,1	433,4	Основний донор фінансової допомоги для підтримки бюджету та відновлення інфраструктури.
Сполучені Штати Америки	425,0	425,0	Найбільший постачальник військової допомоги та прямої бюджетної підтримки.
Міжнародний валютний фонд	365,2	370,0	Залучення кредитних програм для підтримки макрофінансової стабільності.
Японія	65,0	73,0	Кредитна та грантова підтримка з метою відновлення інфраструктури.
Канада	47,2	63,7	Кредити на пільгових умовах та фінансування оборонних потреб.
Сполучене Королівство	36,9	41,5	Переважно військова допомога, а також підтримка реформ.
Норвегія	25,0	29,0	Збільшення фінансування військових потреб та гуманітарної допомоги.
Міжнародні донорські організації	10,5	12,3	Програми гуманітарної допомоги, соціальної підтримки та відновлення.

Найбільшим джерелом фінансування Державного бюджету України в перший рік війни і до сьогодні виступав Національний банк України, який відкрив у 2022 році спеціальний валютний рахунок для збору коштів на потреби армії. Водночас міжнародні організації, зокрема МВФ та ЄС, надали значну фінансову підтримку, яка склала 19% та 37% від доходів державного бюджету у 2022 та 2023 роках відповідно. У ці роки значно зросли обсяги міжнародної допомоги від Європейського Союзу, урядів інших країн, міжнародних організацій та донорських установ, досягнувши 481 091 млн грн у 2022 році та 433 404 млн грн у 2023 році. Порівнюючи з довоєнним періодом, у 2019–2021 роках обсяги такої допомоги коливалися в межах 1 030 – 1 300 млн грн (0,10–0,11% від загальних доходів державного бюджету). На 3-й рік війни обсяг фінансової допомоги Україні становить 41,7 млрд. грн.

Важливим свідченням неефективної бюджетної політики є постійне зростання державного боргу. В Україні за останні роки формується негативна тенденція до підвищення розміру державного боргу, який виникає в результаті значної залежності від фінансової допомоги інших країн.

Державний борг зазвичай поділяється на зовнішній та внутрішній.

Зовнішній державний борг – це зобов'язання держави перед іншими країнами, міжнародними економічними організаціями та іншими іноземними суб'єктами. Він є складовою частиною загального зовнішнього боргу країни.

Внутрішній державний борг – це заборгованість держави перед власниками державних цінних паперів та іншими внутрішніми кредиторами.

Державний борг формується через фінансові запозичення, укладання кредитних договорів, угод про позики, а також через пролонгацію або реструктуризацію зобов'язань минулих років. Крім того, до загальної суми боргових зобов'язань входить гарантований державою борг. Такий борг виникає внаслідок державних гарантій за зобов'язаннями третіх осіб або прийняття державою їхніх зобов'язань.

В таблиці 2.10 визначено розмір сукупного державного боргу з період 2020-2024 рр.

Таблиця 2.10

Розмір державного боргу України за період 2020-2024 рр.(млн.грн) [2]

Роки	Сукупний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8
2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6
2022	4 071 683,1	2 610 945,6	1 460 737,5
2023	5 519 483,9	3 862 987,6	1 656 496,3
станом на 31.10.2024	6413569,8	4584489,9	1829080,0

*Складено автором за даними [2]

До початку повномасштабного вторгнення в Україну, у період до 2022 року, частка державного внутрішнього боргу становила в межах до 48 %, тоді як частка знаходилася у межах 51-55% від загального державного боргу.

З 2022 року по сьогодні Україна значною мірою залежала від зовнішнього фінансування, що призвело до зменшення частки внутрішнього боргу до 28,1% та зростання зовнішнього боргу до 71,9%.

У той же час країна продовжує розвивати ринок внутрішніх державних облігацій, розширюючи перелік доступних інструментів і підвищуючи прозорість та передбачуваність у сфері управління державним боргом.

Станом на перше півріччя 2024 року гарантований державою борг України становив 317,8 млрд. грн (5,15% від загального обсягу державного та гарантованого боргу).

Як зазначає у своїй роботі Б. С. Гузар, однією з найбільших загроз для економічної безпеки України є прихований дефіцит бюджету, який не відображається в офіційних показниках. Він виникає через несвоєчасне фінансування окремих бюджетних галузей та недоотримання запланованих доходів. Таким чином, прихований дефіцит представляє потенційну загрозу для економіки країни, і діяльність органів державного управління має бути спрямована на його зменшення [25].

У підсумку, на сучасному етапі в умовах воєнного стану в Україні виділено такі проблеми в управлінні бюджетними ресурсами:

- скорочення розміру податкових надходжень, через скорочення економічної активності та зниження виробничих потужностей;
- зростання дефіциту бюджету;
- залежність від міжнародної підтримки, яка в подальшому підвищує ризику для України у разі скорочення зовнішньої підтримки;
- дисбаланс у видатках, що виник в результаті значного підвищення видатків на оборону, та скорочення видаткових коштів на інші галузі, такі як освіта охорона здоров'я;
- інфляційний тиск та інші.

Управління бюджетними ресурсами в період воєнного стану вимагає всебічного підходу, що охоплює зміцнення контролю за витратами, вдосконалення податкової системи, залучення зовнішньої фінансової допомоги та реалізацію реформ для підвищення прозорості та ефективності бюджетних процедур.

Висновки до розділу 2

Ефективність формування бюджету в умовах війни має базуватися на скоординованій роботі бюджетно-податкових та монетарних інститутів. В умовах воєнного стану емісія грошей використовується як винятковий інструмент для фінансування бюджету через обмежений доступ до ринків боргового капіталу та недостатні можливості фінансової системи. Однак цей підхід є тимчасовим і має обмежений діапазон застосування. Тому держава повинна використовувати координацію бюджетно-податкової та монетарної політики, щоб забезпечити макроекономічну стабільність.

Аналіз проведених у 2-му розділі досліджень свідчить, що основну частину доходів бюджету складають податкові надходження, зокрема податок на додану вартість. Останнім часом у структурі доходів значно зросли надходження від ПДВ, внутрішніх податків на товари та послуги, рентної плати та плати за використання природних ресурсів.

Структура податкових надходжень до державного бюджету України здебільшого характеризується домінуванням непрямих податків, що свідчить про залежність бюджету від рівня споживання. Збільшення обсягів податкових надходжень у 2022–2024 роках було зумовлено рядом факторів, зокрема економічним зростанням, інфляційними процесами, змінами у податковому законодавстві та покращенням податкового адміністрування.

Формування податкових надходжень до бюджету, попри позитивну тенденцію до їх зростання, стикається з низкою проблем, серед яких виділено такі: ухилення від сплати податків і тінізація бізнесу; відтік іноземних інвестицій і валютна нестабільність; зниження рентної плати за транспортування; скорочення податків на зовнішньоекономічні операції.

Структура неподаткових надходжень не має чіткої динаміки до зростання, в порівнянні з податковими надходженнями їх частка в загальній структурі державних доходів становить 20%. Основну частку в неподаткових надходженнях у 2023 році займають власні надходження бюджетних установ, у 2023 році – 75% від загального обсягу неподаткових надходжень.

Також в результаті проведеного дослідження, з'ясовано, що на сучасному етапі в умовах воєнного стану існують проблеми, які створюють перешкоди в управлінні бюджетними ресурсами. Основними проблемами в цьому контексті виділено скорочення розміру податкових надходжень та зростання дефіциту бюджету. Міжнародна допомога стала важливим чинником забезпечення фінансової стабільності України. У зв'язку зі зростаючою потребою у фінансуванні соціальних сфер та значним збільшенням витрат на оборону, наявних доходів країни недостатньо для покриття всіх видаткових потреб. Саме тому, починаючи з 2022 року, через військову агресію Росії, обсяги міжнародної допомоги суттєво зросли.

Попри позитивну динаміку, державне управління бюджетом залишається недостатньо ефективним. Основними викликами бюджету України наразі є його дефіцит, високий рівень тіньової економіки та зростання державного боргу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ДОХОДІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Перспективи реформування системи управління бюджетними доходами в умовах воєнного стану

Формування доходів державного бюджету України відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку країни. Водночас впродовж останніх років система бюджетних доходів зіштовхується з низкою проблем, які ускладнюють досягнення збалансованості бюджету та виконання витрат, які є запланованими на певний період.

Варто зазначити, що доходи є ключовим елементом фінансового забезпечення діяльності держави та виконання її функцій. Фінансове забезпечення державної політики можна визначити як «економічні відносини між державою та суб'єктами, що стосуються мобілізації фінансових ресурсів для досягнення соціальних і економічних цілей розвитку суспільства».

Існує тісний взаємозв'язок між макроекономічними показниками розвитку України та доходами державного бюджету, що значно впливає на фінансову політику країни.

Заходи бюджетної політики, спрямовані на збільшення надходжень до державного бюджету, сприяють стабілізації та зміцненню фінансової системи. Завдяки ефективному використанню бюджетних ресурсів для реалізації визначених державних пріоритетів досягається підвищення результативності бюджетної політики.

Сталий розвиток держави неможливий без ґрунтовного реформування державних фінансів, зокрема бюджету, який є їхньою основною складовою, особливо в умовах бюджетної децентралізації. Державний бюджет відіграє ключову роль у забезпеченні функціонування країни, сприяє її соціально-культурному та економічному розвитку. Через бюджет здійснюється накопичення

ресурсів для фінансування пріоритетних напрямів забезпечення ефективного й цільового використання коштів а також активізація заходів, спрямованих на збільшення надходжень до бюджетів різних рівнів.

Це обумовлює необхідність впровадження комплексу організаційних і методологічних заходів на всіх рівнях управління. Вони мають забезпечувати своєчасне та повне надходження доходів, ефективно здійснення видатків і постійний моніторинг виконання дохідної та видаткової частин державного бюджету [34].

Воєнний стан вимагає від уряду оперативних дій для перенаправлення бюджетних ресурсів на військові потреби та забезпечення критично важливих соціальних і гуманітарних витрат. Ці заходи були спрямовані на підтримку життєдіяльності населення, допомогу внутрішньо переміщеним особам і забезпечення функціонування ключової інфраструктури.

Через обмежені внутрішні економічні ресурси, які постраждали внаслідок війни, значну роль у фінансуванні пріоритетних видатків, відіграли не державні доходи, а зовнішня допомога міжнародних партнерів. Завдяки цій підтримці вчасно та в повному обсязі були забезпечені виплати пенсій, соціальної допомоги, зарплат медичним працівникам і вчителям, а також витрати на оборону, безпеку, охорону здоров'я, освіту та інші важливі сфери.

Щодо податкової політики то вона змушена пристосовуватися до змін умов господарювання економічних суб'єктів. На початковому етапі повномасштабної війни держава впровадила низку фіскальних стимулів для підтримки економіки та споживання. Зокрема, з березня 2022 року тимчасово до завершення воєнного стану були прийняті такі заходи: зменшено ставку ПДВ до 7% для пального, скасовано акцизний збір на пальне, дозволено фізичним особам-платникам єдиного податку 1 та 2 групи не сплачувати податок до бюджету, підвищено граничний обсяг доходу для 3 групи платників єдиного податку із запровадженням ставки у 2% від обороту, а також звільнено від сплати земельного податку в зонах бойових дій. Також контролюючим органам

обмежувалося право на проведення перевірок. Станом на сьогодні мораторій на проведення перевірок знятий.

Зміни в макроекономічному середовищі завжди мають значний вплив на фінансовий стан країни. У контексті воєнного стану в Україні ці зміни створюють серйозні виклики для стабільності фінансового стану держави.

Серед основних проблем, які значним чином впливають на формування дохідної частини державного бюджету слід виділити такі. Проблема низької податкової дисципліни залишається актуальною через недоліки податкового законодавства, поширення тіньової політики та недостатня ефективність податкового законодавства. Це призводить до втрати значної частини можливих потенційних доходів, які могли б спрямовуватися на соціальну підтримку та економічний розвиток країни.

З огляду на сучасний стан розвитку суспільства, постає нагальна потреба у створенні вдосконаленої системи формування доходів державного бюджету України. Важливо шукати оптимальні шляхи збільшення бюджетних надходжень, їх раціоналізації та виявлення потенційних резервів зростання, орієнтуючись на особливості державної політики у сфері доходів. Розв'язання цього завдання має враховувати об'єктивні економічні закони розвитку суспільства та механізми суспільного відтворення.

Першочергово, це стосується поточних завдань і зобов'язань держави щодо виконання дохідної частини бюджету відповідно до затверджених бюджетних показників на певний період. Реалізація цих завдань здійснюється через мобілізацію необхідних надходжень до бюджету.

Окрім того важливим є розроблення та впровадження довгострокової програми, яка передбачає досягнення стратегічних цілей у формуванні доходів держави. Це включає забезпечення стабільного потоку бюджетних ресурсів, визначення найкращих шляхів для їх збільшення, а також аналіз тенденцій зростання дохідної бази з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів.

Для ефективного виконання дохідної частини державного бюджету доцільно використовувати непрямі методи зовнішнього і внутрішнього

фінансового контролю. Це сприятиме підвищенню ефективності боротьби контролюючих органів із тінізацією доходів. Такий підхід дозволить захистити інтереси суб'єктів, які сумління сплачують податки, а також запобігти недобросовісній конкуренції з боку тіньових структур.

На сучасному етапі бюджетної децентралізації ключовим завданням є реалізація стратегічних цілей та завдань щодо формування дохідної бази бюджетів різних рівнів. Це стане основою для побудови демократичного суспільства, забезпечення фінансової незалежності держави та регіонів, а також досягнення необхідного рівня добробуту громадян.

Повномасштабна агресія, розпочата у 2022 році, має значно ширший і складніший вплив порівняно з подіями 2014 року, що суттєво позначилося на податкових надходженнях до державного бюджету. Рівень пошкоджень, руйнувань та втрат значно перевищує попередній досвід як у територіальному, так і в фінансовому аспектах. Зокрема, підприємства, розташовані в зоні бойових дій чи на окупованих територіях, змушені або припинити діяльність, або переносити її в інші регіони країни. Водночас бізнеси, які функціонують у відносно безпечних областях, часто працюють лише на основну частину своєї потужності через пошкодження інфраструктури чи складнощі з логістикою [28].

Несприятлива структура економіки також має негативний вплив на формування дохідної частини державного бюджету. Залежність від сировинних галузей та недостатній розвиток інноваційних секторів обмежують можливості для зростання податкових надходжень. Хоча сировинний сектор генерує значні доходи, він залишається вразливим до змін на світових ринках, що спричиняє нестабільність бюджетних надходжень [30, с. 132].

Ще одним чинником що має значний вплив на формування бюджетних доходів це макроекономічна нестабільність, зокрема економічні кризи, інфляція та девальвація національної валюти, що створює значні перешкоди для забезпечення стабільних надходжень. Ці обставини знижують спроможність населення і бізнесу сплачувати податки, а також впливають на рівень споживання та інвестиційної активності.

Залежність від зовнішнього фінансування робить Україну вразливою до зовнішніх ризиків. Зростання державного боргу спричиняє збільшення витрат на його обслуговування, що зменшує доступні ресурси для фінансування інших важливих сфер, таких як охорона здоров'я, освіта чи розвиток інфраструктури.

Для подолання цих проблем необхідно впровадити низку заходів, спрямованих на посилення податкової дисципліни, модернізацію податкової системи, підвищення ефективності роботи податкових органів, диверсифікацію економіки та зменшення залежності від зовнішнього фінансування.

З метою здійснення заходів націлених на вирішення проблем в довгостроковій перспективі Кабінетом Міністрів України 27 грудня 2023 року схвалено створення дорожньої карти реформування важливих систем бюджетної системи України, а саме Національну стратегію доходів України (НСДУ). Відповідно до розробленої Стратегії до 2030 року, формування стратегічних пріоритетів представлено на рис. 3. 1.

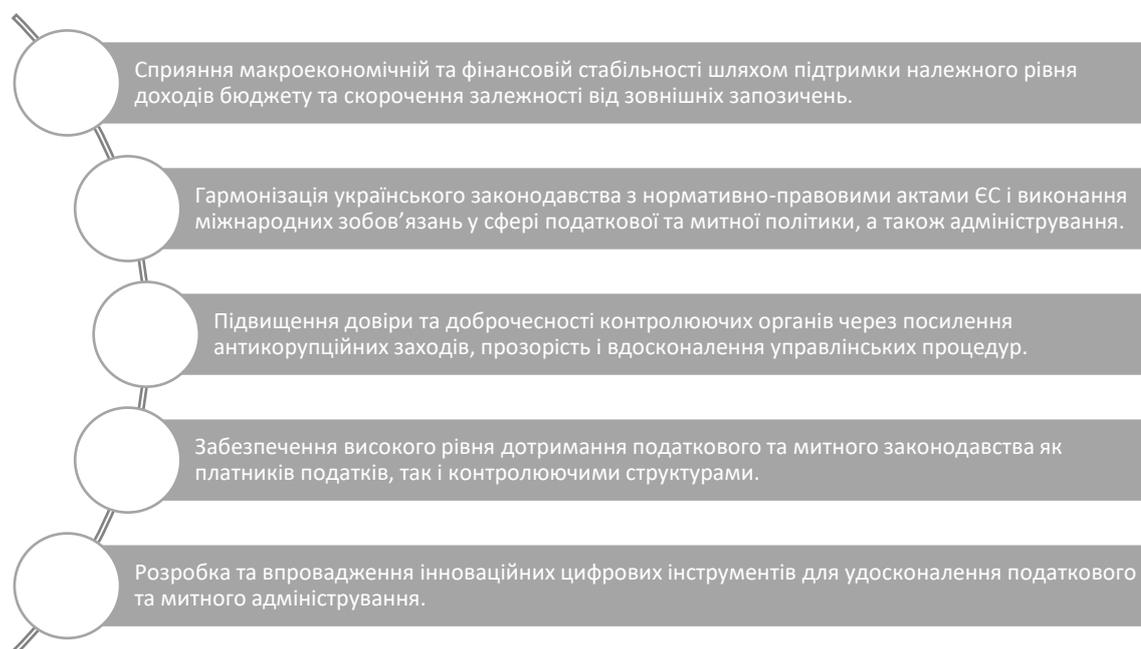

Рис. 3. 1. Стратегічні пріоритети, визначені НСДУ [27]

Як зазначалося, Національна стратегія доходів України це стратегічний план реформування податкової та митної систем, а також оптимізації процедур їх адміністрування, спрямований на забезпечення спроможності задовольняти

фіскальні потреби в середньостроковій перспективі. Водночас він сприяє економічному розвитку шляхом зниження нерівності та підвищення ефективності в політиці та управлінні доходів.

Загалом НСДУ націлена на реформування чотирьох важливих секторів. У сфері податкового адміністрування найбільшої уваги потребують такі сфери [27]:

1. Посилення доброчесності через забезпечення запобігання та усунення корупційних ризиків у діяльності Державної податкової служби.

2. Запровадити систематичне дослідження якості надання послуг і виявлення проблемних аспектів у роботі ДПС шляхом опитування платників податків, оприлюднення результатів таких досліджень та публічного звітування про вжиті заходи.

3. Реалізувати систему управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) відповідно до Концепції системи управління ризиками (Концепція СУР).

4. Оптимізувати процеси організації та проведення документальних і фактичних перевірок.

У заходах запропонованих у сфері податкової політики, найбільш важливими є: реорганізація спрощеної системи оподаткування, обмеживши її використання шляхом виключення юридичних осіб, впровадження механізмів для запобігання зловживанням, підвищення порога реєстрації платників ПДВ і збільшення податкових ставок до рівня, який відповідає загальному режиму; підвищення акцизних ставок на паливо, алкогольні напої та тютюнові вироби; визначення законодавчих основ для здійснення перевірок контролюючими органами на основі даних, щодо власників або користувачів нерухомості, яка не була належним чином оподаткована.

Наступною важливою сферою, виділено митне адміністрування, основні кроки націлені на: покращення системи запобігання та протидії корупції у Державній митній службі шляхом реалізації Антикорупційної програми, з акцентом на впровадження механізмів прозорості, доброчесності та мінімізації корупційних ризиків у роботі митних органів; встановлення спеціальних умов

проходження державної служби в митних органах, включаючи атестацію посадових осіб, перевірку їхньої доброчесності (у тому числі із застосуванням поліграфа), а також створення системи мотивації та реагування на необгрунтовані чи неефективні рішення, які завдають шкоди суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності; розвиток комплексної служби підтримки бізнесу для підвищення якості сервісних послуг Держмитслужби, забезпечення консультацій х митних питань та оперативного реагування на звернення громадян і суб'єктів ЗЕД та інше.

Митна політика потребує вирішення наступних заходів:

– відновлення проведення документальних перевірок митними органами шляхом скасування мораторію. Такі заходи дозволять митним органам виконувати ключові функції, зокрема це контроль за правомірністю використання звільнень від сплати митних платежів;

– удосконалення системи адміністративних санкцій за порушення митних правил через внесення змін до Митного кодексу України;

– організація навчання посадових осіб митних органів, відповідальних за протидію порушенням митних правил, для забезпечення якісного виконання нових норм Митного кодексу.

Головні заходи охоплені Стратегією у сферах податкового та митного адміністрування, податкової та митної політики представлено в Додатку В.

Ще одним важливим документом створеним Кабінетом міністрів України націленим на реформування системи управління державними доходами є Бюджетна декларація на 2025-2027 рр. схвалена постановою КМУ від 28 червня 2024 року №751.

Положення та показники Бюджетної декларації на 2025-2027 роки базуються на ключових завданнях, спрямованих на продовження євроінтеграційного курсу України. Вони враховують стратегічні орієнтири, визначені в Меморандумах про економічну та фінансову політику в рамках спільної з Міжнародним валютним фондом програми Механізму розширеного фінансування, схваленої Радою виконавчих директорів МВФ.

Також в даній Декларації враховано рекомендації Європейської Комісії, викладені у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення ЄС за 2023 рік, План України в межах інструменту підтримки Європейського Союзу на 2024-2027 роки, Формулу Миру, запропоновану Президентом України, Національну стратегію доходів до 2030 року, Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2024-2026 роки, Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та Стратегію реформування державного управління України на 2022-2025 роки.

У середньостроковій перспективі зусилля Кабінету Міністрів України будуть спрямовані на впровадження реформ, розроблених спільно з міжнародними партнерами. Це забезпечить основу для відновлення й розвитку економіки та сприятиме інтеграції України до Європейського Союзу [32].

Завдяки реалізації поставлених цілей та запропонованих владою довгострокових програм планується суттєве підвищення надходжень до державного бюджету, що дозволить спрямовувати фінансові ресурси на ключові напрями розвитку країни. Це також допоможе скоротити бюджетний дефіцит і зменшити загальний рівень державного боргу, сприяючи покращенню добробуту та рівня життя населення.

Ефективне впровадження цих ініціатив вимагатиме злагоджених дій з боку державної влади, бізнесу та громадськості. Важливо щоб ці заходи реалізовувалися в межах комплексного підходу до вирішення питань формування бюджетних доходів. Для досягнення успіху необхідно забезпечити постійний моніторинг і оцінку їхньої ефективності, а також своєчасно коригувати бюджетну політику відповідно до отриманих результатів.

3.2. Практики зарубіжних країн у формуванні доходів бюджету в умовах кризових явищ

Ефективність наповнення дохідної частини державного бюджету безпосередньо залежить від економічної та політичної ситуації в країні.

Використання різноманітних джерел доходів, зокрема податкових надходжень і міжнародної фінансової підтримки, набуває стратегічного значення для забезпечення фінансової стабільності та виконання функції державного бюджету в умовах непередбачуваних викликів, таких як військові конфлікти чи глобальні пандемії.

Війна в Україні призвела до значного скорочення потенціалу України на міжнародних ринках, але можна відмітити наявність країн, які навіть в умовах постійного військового вторгнення тримають першість на зарубіжних ринках та формують достатню дохідну базу в Державному бюджеті для повноцінного функціонування країни.

Для повноцінної оцінки формування дохідної частини державного бюджету, варто звернути увагу на досвід країни, яка вже довгий період часу живе в умовах постійної загрози повномасштабного воєнного конфлікту. Саме за таких обставин сильна економіка та стабільна фінансова система є ключовими елементами забезпечення національної безпеки.

Варто зазначити, що Ізраїль постійно веде війни з сусідніми країнами з часу свого створення в 1948 році, здобуваючи незалежність. Найвідоміші конфліктами є Шестиденна війна проти коаліції п'яти арабських країн та Війна Судного дня проти чотирьох арабських держав.

Незважаючи на статус країни яка постійно знаходиться у війні, Ізраїль є однією з найбагатших країн світу. З показником ВВП на душу населення він входить до топ 20 країн, обійшовши навіть Канаду та Нову Зеландію. Вперше Ізраїль мав такий показник у 2020 році, коли світова економіка зазнала значного падіння. ВВП Ізраїлю також зазнало скорочення, але в порівнянні з іншими країнами незначно-на 2,4%, в той час як ВВП Німеччини зменшилося на 5%, а у Японії на 4,7%.

Останні два роки ВВП Ізраїлю демонстрував найвищі темпи зростання серед країн що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку(ОЕСР). У 2022 році експорт країни досяг рекордної позначки в 16 млрд. доларів, що перевищує розмір 5-и річних бюджетів України. У світовому

рейтингу найбільш успішних економік за версією The Economist у 2022 році Ізраїль посів 4 місце [9].

В Ізраїлі бюджет ухвалюється на дворічний період, базуючись на попередньому фінансовому плані. Відповідальність за його розробку покладається на міністра фінансів, який несе повну відповідальність за обґрунтування кожної статті витрат.

Однією з ключових переваг Ізраїлю є низький рівень податкового навантаження, зокрема на заробітну плату, що підвищує його привабливість для інвесторів. Серед розвинених країн Ізраїль виділяється помірним рівнем оподаткування, що суттєво сприяє формуванню сприятливого інвестиційного середовища. Це підтверджується значними обсягами прямих іноземних інвестицій, у чому країна стабільно займає провідні позиції серед інших розвинених держав.

Як і в Україні, в Ізраїлі значного внеску в доходи державного бюджету відводяться на податкові надходження. Аналізуючи податкову систему Ізраїлю, важливо зазначити, що вона здебільшого базується на прогресивній шкалі. Податок на доходи фізичних осіб варіюється в межах від 10% до 50%, в залежності від розміру отриманих доходів.

Соціальні внески в Ізраїлі поділяють на дві категорії: соціальне та медичне страхування. Для працівників застосовуються ставки 3,5% та 12%, також в залежності від розміру доходів. Роботодавці ж сплачують внески за ставками 3,45% та 7,25%. Ставки ПДВ в Ізраїлі становить 18%. У період війни запровадження додаткових податків суттєво посилює фінансову стабільність країни (рис. 3.1).

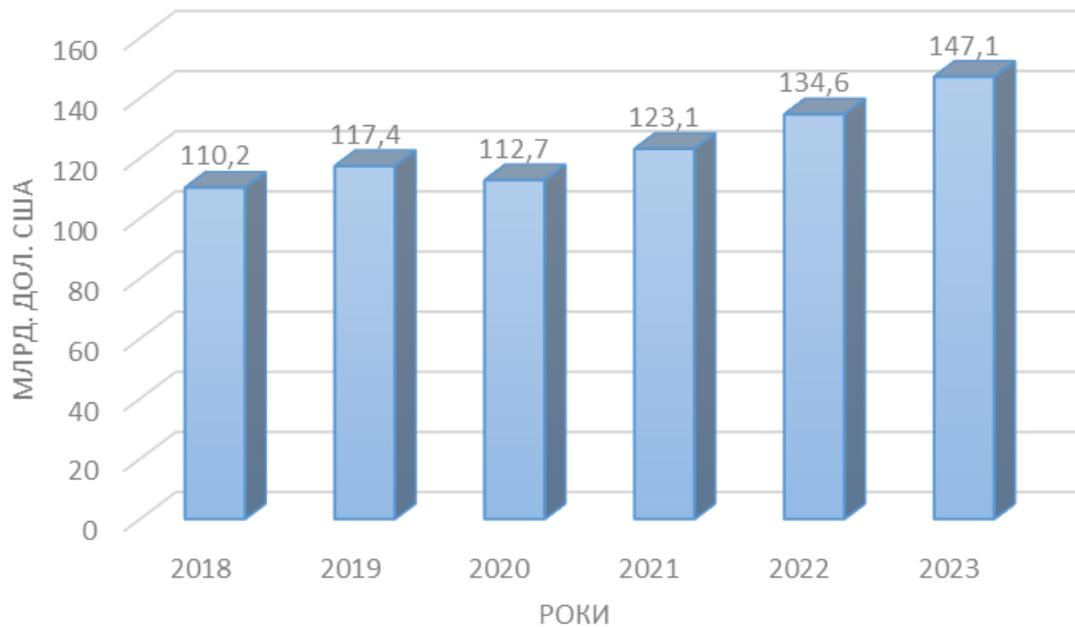

Рис. 3.2. Динаміка доходів, що надходили до державного бюджету Ізраїлю в період 2018-2023 років, млрд. дол. США [13]

Однією зі стратегій яку використав Ізраїль для забезпечення фінансування в умовах воєнних конфліктів стало значне зростання державних запозичень. Ізраїль активно залучав кошти, випускаючи при цьому державні облігації, які купували як внутрішні, так і міжнародні інвестори. Наприклад протягом 2008-2009 років обсяги таких запозичень суттєво зросли, що забезпечило необхідну ліквідність для фінансування як військових операцій, так і цивільних витрат. Такі дії дозволили зберегти економічну стабільність навіть під час активної фази конфліктів.

Крім того, Ізраїль застосував заходи зі скорочення видатків у менш критичних галузях, перерозподіляючи ресурси на найнагальніші потреби. Це включило тимчасове зменшення або замороження фінансування окремих урядових програм, оптимізацію витрат державних установ і впровадження інших заходів економіки.

Ці дії демонструють ефективне використання різноманітних фінансових інструментів для підтримки оборонних можливостей і національної безпеки під

час військових конфліктів, зберігаючи при цьому загальну економічну стабільність.

Ізраїль в умовах постійного воєнного стану зміг здобути перемогу в війні на виснаження. Центральний банк країни під час конфлікту зосередив увагу не на ризиках інфляції, а на підтримці економічної активності. Спрямування додаткових фінансових ресурсів у розвиток виробничих потужностей та створення робочих місць заклало фундамент довготривалої стійкості економіки. На рис. 3.3 представлено основні підходи, які Україна може використати до формування доходів державного бюджету в умовах війни.

Рис. 3. 3. Підходи до формування доходів державного бюджету в Україні

Ситуація в Україні набуває характеру війни на виснаження. Для перемоги в такому конфлікті необхідна повна мобілізація виробничих і трудових ресурсів.

Ізраїль в подібних умовах зберігав стимулюючу монетарну та фіскальну політику протягом всього періоду війни.

Для успішного наповнення державного бюджету у післявоєнний період Україна повинна зосередити увагу на створенні умов, що сприятимуть економічному зростанню, оновленню податкової системи, розвитку інноваційних секторів економіки та залученню інвестицій. Ключовим фактором має бути узгоджена взаємодія між урядом, бізнесом, міжнародними партнерами та громадянським суспільством.

Висновок до розділу 3

Отже, війна в Україні суттєво вплинула на фіскальну ситуацію, змусивши уряд реалізовувати стратегії, спрямовані на мобілізацію доходів і забезпечення фінансування для підтримки стабільності та захисту населення. Бюджетна політика зазнала змін, зосередившись на ключових аспектах, таких як оборонні витрати та соціальна підтримка. Основними джерелами фінансування в цих умовах стали податкові надходження та міжнародна допомога.

Вагомий вплив на бюджет має зовнішня фінансова підтримка, однак продовження війни спричиняє зростання державного боргу. У зв'язку з цим особливо важливим є ефективне управління бюджетними ресурсами.

Ефективне наповнення дохідної частини державного бюджету України в умовах війни є критично важливим завданням, що потребує комплексного підходу. Кожна категорія доходів стає ключовою для забезпечення фінансової стійкості та виконання державою своїх функцій, зокрема у сфері оборони та деокупації територій під час воєнного стану.

Для швидкого відновлення після завершення війни, забезпечення економічного зростання та реалізації європейського курсу України необхідно впроваджувати дієву фіскальну та бюджетну політику. Це передбачає підвищення ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення

податкового та митного адміністрування, а також оптимізацію структури податків і системи пільг.

В результаті проведеного дослідження запропоновано такі напрями, які будуть направлені на вдосконалення системи формування державних доходів України в умовах воєнного стану:

1. Оптимізація податкової системи, шляхом впровадження ефективного механізму адміністрування податків, що зменшує корупційні ризики, а також спрощення податкового законодавства для зменшення навантаження на підприємства, які продовжують працювати в умовах війни.

2. Зміцнення податкової дисципліни, через стимулювання платників податків до добровільного виконання податкових зобов'язань через програми лояльності, знижки або податкові канікули.

3. Розширення неподаткових джерел доходів, а саме через активне залучення міжнародної фінансової допомоги та грантів для фінансування оборонних та гуманітарних потреб.

4. Вдосконалення митної політики, через поліпшення співпраці з міжнародними партнерами для посилення контролю на кордонах.

5. Підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами.

6. Мотивація економічної активності громадян, шляхом створення програм підтримки самозайнятих осіб, що сприятимуть збільшенню кількості легальних працівників.

7. Інтеграція міжнародного досвіду.

Реалізація представлених заходів дозволить не лише забезпечити стабільність державних доходів в умовах воєнного стану, але й закласти основу для відновлення економіки та сталого розвитку України в післявоєнний період.

ВИСНОВКИ

В результаті написання дипломної роботи, можна зробити висновок, що відповідно до поставленої мети, визначено, що державний бюджет - це система фінансових відносин, що виникають між державою, населенням, організаціями, підприємствами та компаніями з метою формування і використання централізованого фонду фінансових ресурсів для задоволення суспільних потреб. Він є щорічним балансом доходів і витрат, який розробляють державні установи для впливу на економічні процеси та підвищення їх ефективності.

Доходи державного бюджету є основою функціонування держави, забезпечуючи економічну та соціальну стабільність, а також гідний рівень життя населення. Умови воєнного стану спричинили переорієнтацію бюджетних ресурсів на фінансування оборони та безпеки. У зв'язку з цим питання наповнення бюджету набуває особливої актуальності, оскільки зібрані фінансові ресурси є ключовими для підтримки військово-промислового комплексу.

Воєнний стан в Україні суттєво вплинув на процес мобілізації доходів державного бюджету, зокрема через зміну податкової політики, яка передбачала впровадження додаткових податків для фінансування оборонних потреб і відновлення інфраструктури. Вагому роль у забезпеченні фінансових ресурсів відіграла значна міжнародна допомога, спрямована на підтримку військових і соціальних потреб.

Пріоритетним напрямом вдосконалення механізму наповнення бюджету залишається створення сприятливих умов для економічного зростання країни. Особливу увагу необхідно приділяти стимулюванню діяльності підприємств, які продовжують працювати, що забезпечує надходження до бюджету та підтримку економічної активності. Таким чином, стабільність і прозорість формування дохідної частини бюджету є необхідними умовами для збереження економічної та соціальної рівноваги, а також забезпечення належного рівня життя громадян. Ці процеси мають враховувати пріоритетні напрямки соціально-економічного

розвитку, визначені середньостроковими та довгостроковими національними стратегіями.

Згідно з поставленим завданням у роботі здійснено аналіз структури доходів державного бюджету України та його виконання у розрізі доходів. Станом на 01.11.2024 року доходи бюджету становлять 2348492,4 млн. грн, видатки – 3350377,4 млн. грн, дефіцит бюджету становить 995098,5 млн. грн. Варто зазначити що за аналогічний період минулого року, станом на 01.11.2023 дефіцит бюджету становив 902704,4 млн. грн, що на 9,28 % менше аніж дефіцит у 2024 році.

З 2022 року по сьогодні Україна значною мірою залежала від зовнішнього фінансування, що призвело до зменшення частки внутрішнього боргу до 28,1% та зростання зовнішнього боргу до 71,9%. У той же час країна продовжує розвивати ринок внутрішніх державних облігацій, розширюючи перелік доступних інструментів і підвищуючи прозорість та передбачуваність у сфері управління державним боргом.

Значного впливу на формування державних доходів мала децентралізація в Україні. Саме децентралізація значно впливає на процес формування державних доходів України, особливо у період воєнного стану, коли фінансові ресурси стають ключовим чинником для підтримки обороноздатності та забезпечення стабільного функціонування держави. Виділено такі основні чинники впливу децентралізації на державні доходи:

1. Збільшення фінансової автономії громад, адже місцеві громади отримують значну частку надходжень від таких податків, як податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та єдиний податок, що підвищує їхню здатність ефективно вирішувати місцеві проблеми.

2. Скорочення залежності від центрального бюджету, оскільки саме децентралізація дає змогу місцевим громадам оперативніше мобілізувати ресурси для подолання наслідків воєнних дій, зокрема відновлення інфраструктури, надання гуманітарної допомоги та підтримки жителів.

3. Посилення тиску на місцеві бюджети.

4. Зниження надходжень через війну.

В цілому, децентралізація як зазначалося, в умовах воєнного стану становить як виклик для державного бюджету України, так і відкриває нові можливості. Вона певним чином сприяє мобілізації ресурсів на місцевому рівні, але в той же час потребує тісної взаємодії між центральними та місцевими органами влади для забезпечення фінансової стабільності.

Підсумовуючи зазначимо, що на сучасному етапі в умовах воєнного стану в Україні існують такі проблеми в управлінні бюджетними ресурсами:

- скорочення розміру податкових надходжень, через скорочення економічної активності та зниження виробничих потужностей;
- зростання дефіциту бюджету;
- залежність від міжнародної підтримки, яка в подальшому підвищує ризики для України у разі скорочення зовнішньої підтримки;
- дисбаланс у видатках, що виник в результаті значного підвищення видатків на оборону, та скорочення видаткових коштів на інші галузі, такі як освіта охорона здоров'я;
- інфляційний тиск та інші.

Формування доходів державного бюджету України стикається з низкою проблем, серед яких низький рівень податкової системи, що призводить до втрати значної частини потенційних доходів. Структура економіки також є несприятливою: залежність від сировинних галузей та недостатній розвиток інноваційних секторів обмежують можливості зростання податкових надходжень. В результаті проведеного дослідження запропоновано такі підходи, які можуть бути використані Україною у процесі формування доходів державного бюджету в умовах війни:

1. Посилення податкової дисципліни, насамперед через зміцнення добросовісності податкових органів, посилення відповідальності за ухилення від податків.
2. Диверсифікація економіки, через створення пільг для інноваційного бізнесу та стартапів.

3. Ефективне управління міжнародною допомогою, а саме створення прозорої системи розподілу міжнародної допомоги.

4. Підтримка малого та середнього бізнесу, через надання податкових канікул та пільг для підприємств які працюють в умовах війни.

Проведений аналіз свідчить, що Ізраїль, як країна яка перебуває в режимі воюючої країни, пристосувалася до умов, які виникли в результаті воєнного стану, Україна може значно підвищити ефективність формування доходів державного бюджету, запозичивши підходи Ізраїля до мобілізації внутрішніх ресурсів, зміцнення податкової дисципліни, розвитку інноваційної економіки та ефективного управління міжнародною допомогою. Це сприятиме фінансовій стабільності та економічному зростанню навіть в умовах війни.

Завдяки реалізації поставлених цілей та запропонованих владою довгострокових програм планується суттєве підвищення надходжень до державного бюджету, що дозволить спрямовувати фінансові ресурси на ключові напрями розвитку країни. Це також допоможе скоротити бюджетний дефіцит і зменшити загальний рівень державного боргу, сприяючи покращенню добробуту та рівня життя населення.

Ефективне впровадження цих ініціатив вимагатиме злагоджених дій з боку державної влади, бізнесу та громадськості. Важливо щоб ці заходи реалізовувалися в межах комплексного підходу до вирішення питань формування бюджетних доходів. Для досягнення успіху необхідно забезпечити постійний моніторинг і оцінку їхньої ефективності, а також своєчасно коригувати бюджетну політику відповідно до отриманих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
2. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. Електронний ресурс– Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/budget>.
3. Конституція України (зі змінами та доповненнями) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Бюджетний менеджмент: підруч. / за ред. В. Г. Дем'янишина, Г. Б. Погрішук. – Тернопіль: Крок, 2015. – 522 с.
5. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. — 871 [1] с.
6. Даньків, В. Й. Роль бюджету у соціально–економічному розвитку держави / В. Й. Даньків, М. М. Галас // Науковий вісник Ужгородського університету : збірник наукових праць / ред. кол.: В.П.Мікловда, М.І.Пітюлич, Н.М.Гапак та ін. – Ужгород : УжНУ, 2013.
7. Захожай К. В. Роль, функції та завдання Державного бюджету України в сучасному суспільно–економічному просторі. 2017.
8. Fiscal Policy. The budgetary policy of the government. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/what-is-fiscalpolicy/> (дата звернення:20.11.2024).
9. 74 роки війни: чому Ізраїль став меккою для передових інвесторів. Електронний ресурс– Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/realty/articles/74-roki-viyuni-chomu-nezvazhayuchi-na-boyovi-diyi-izrayil-privablyue-milyardi-investiciy/>.
10. Славкова А., Гладченко Л., Вдовіна І. (2024). Особливості державного бюджету України в умовах економічної нестабільності. *Modeling the development of the economic systems/* (3),2024.С. 106–114. URL:<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-15>.

11. Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки / І. С. Любчак // [Економічний вісник університету](#). – 2023. – Вип. 58. – С. 61–67. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2023_58_11
12. Деякі уроки Ізраїлю для України. URL: <https://cost.ua/333-lesson-israel/> (дата звернення: 20.11.2024).
13. Israel: 2008. Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Israel. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/31/Israel-2008-Article-IV-Consultation-Staff-Report-Public-Information-Notice-on-the-Executive-22706>.
14. Західна О.Р., Круглякова В.В., Бацман І.В. Формування дохідної частини державного бюджету України. Науковий журнал «Молодий вчений». 2021. № 10 (98). С.131–136.
15. Сироветник О.С. Доходи державного бюджету: економічний зміст, особливості формування та вплив на систему міжбюджетних відносин. Приазовський економічний вісник. 2020. Вип. 1(18). С. 272–278.
16. Бюджетна система : підручник / за ред. д.е.н., професора В.Г. Дем'янишина, д.е.н., професора О.П. Кириленко та д.е.н., професора З.М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.
17. Фінанси : підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій та ін. Київ : Ліра-К, 2017. 720 с.
18. Юрія С. І., Федосова В. М. Фінанси : підручник. 2–ге вид. переробл. і доповн. К. : Знання, 2012. 687 с.
19. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України : навч. посібн. 2–ге вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2008. 670 с.
20. Радіонов, Ю. (2023). Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>.
21. Закон України від 12.05.2015 No389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

22. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2024).

23. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa* (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету). 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291> DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07).

24. Класифікація доходів бюджету: Наказ Міністерства фінансів України №11 від 14.01.2011р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (Дата звернення: 05.12.2024).

25. Гузар Б. С. Сучасний стан та напрями удосконалення бюджетного менеджменту в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9074> (дата звернення: 15.12.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2021.7.89](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.7.89).

26. Гречаніченко О. О. Ризик-орієнтоване управління як механізм публічного управління державними фінансами в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1238> (дата звернення: 21.12.2024).

27. Національна стратегія доходів до 2030 року. Електронний ресурс– Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

28. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. *Фінанси, облік і оподаткування*. 2023. Вип. I (89). С. 21-37.

29. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками Державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Випуск 4 (221). С. 64-73.

30. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *«Scientia·fructuosa»*. 2022. Вип. 145(5). С. 124-137.

31. Бюджетний менеджмент : підручник. В 2 ч. / В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, А.Ю. Бережна, О.М. Філонич ; за ред. В.О. Онищенка. – К. : Знання України, 2023. – Ч. 2. – 799 с.
32. Бюджетна декларація на 2025-2027 рр. Електронний ресурс– Режим доступу: <https://mof.gov.ua/storage/files/2>.
33. OESD Israel Review Of The Financial System URL:<https://www.oecd.org/finance/financial-markets/49497958.pdf> (дата звернення: 30.12.2024).
34. Сеник О. Підтримання збалансованості Державного бюджету України в умовах його дефіцитності. Науковий блог НаУ «Острозька Академія» – 2015.: URL: <http://naub.oa.edu.ua/2015>.
35. Скорик М., Чемерис Т. Аналіз впливу повномасштабної війни на державний бюджет України. Молодий вчений. 2023. Вип. 5 (117). С. 179-183.
36. Тарасюк М.В., Сироветник О.С. Доходи державного бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. URL: http://www.visnyk-100.econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/21.pdf
37. Савіцька С. І. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України. Podilian Bulletin Agriculture Engineering Economics. 2023. № 34. С. 137-145.
38. Радіонов Ю.Д. Державні фінанси в умовах воєнного стану. Фінанси України. 2022. № 8. С. 27-51.
39. Андрєєва О.В. Державний бюджет України, його роль та функції в умовах війни. Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні. 2023. С. 22-24.
40. Бугель Ю. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. Економічний аналіз. 2023. Вип. 33.2. С. 128-138.
41. Ватаманюк-Зелінська У.З., Прицак Я.М., Зелінський М.-П. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. Економічний простір. 2023. № 185. С. 26-31.

42. Гарбінська-Руденко А.В., Інгульська Д.А. Окремі аспекти оптимізації наповнення дохідної частини державного бюджету. Ірпінський юридичний часопис. 2024. Вип. 1(14). С. 61-68.
43. Фінанси : підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій та ін. Київ : Ліра-К, 2017. 720 с.
44. Назаркевич І., Шутко А. Роль податків у доходах державного бюджету України. Молодий вчений. 2022. № 9 (109). С. 139-143.
45. Чугунов І., Макогон В., Титарчук М., Крикун Т. Бюджетна політика України в умовах воєнного стану. Державні і муніципальні фінанси. 2023. №12(1). С. 1- 11.
46. Шило В., Романюк М. Непрямі податки у формуванні дохідної частини державного бюджету України в умовах воєнного стану. Grail of Science. 2023. № 24. С. 103-106.
47. Сковорода А., Аверкина М. Роль податків у формуванні доходів державного бюджету України. Молодий вчений. 2024. Вип. 2 (126). С. 80-85.
48. Романчишин Н.С. Основні напрямки бюджетної політики України в час війни. Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів: тези доповідей. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2023. С. 197-199.
49. Богдан Т. Війна і державні фінанси: скільки потрібно грошей на відновлення і де їх брати. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/3/693382/>.
50. Канаєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. Scientia fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету). 2022. Том 144. № 4. С. 98–109. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1349/1291> DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)07](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)07) (дата звернення: 30.12.2024).

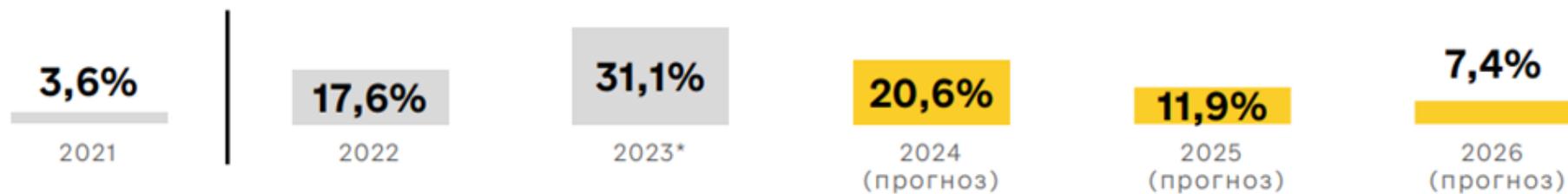
ДОДАТКИ

Додаток А

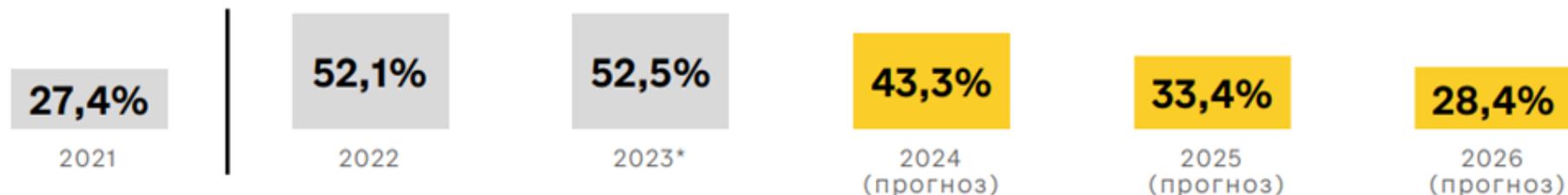
Передумови прийняття Стратегії

Дефіцит держбюджету (% до ВВП)

Видатки держбюджету (% до ВВП)

Податкові надходження (% до ВВП)

* Закон про ДБУ зі змінами

Додаток Б

Податкові надходження

- Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості
- Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів
- Внутрішні податки на товари та послуги
- Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції
- Інші податки та збори

Неподаткові надходження

- Доходи від власності та підприємницької діяльності
- Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності
- Інші неподаткові надходження
- Власні надходження бюджетних установ

Доходи від операцій з капіталом

Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій

Цільові фонди

Офіційні трансферти

Додаток В

